

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra asijských studií

BAKALÁRSKA DIPLOMOVÁ PRÁCA

Idealizácia samurajov v kontexte japonského nacionalizmu

Idealisation of the samurai in the context of Japanese nationalism

OLMOUC 2017 Pavol Galo

Vedúci diplomovej práce: Mgr. Sylva Martinásková, Ph.D.

Kópia zadania diplomovej práce

Prehlasujem, že som diplomovú prácu „Idealizácia samurajov v kontexte japonského nacionalizmu“ vypracoval samostatne pod odborným dohľadom vedúceho práce a uviedol všetky použité pramene a literatúru.

Olomouc, 2017

GALO Pavol

Anotácia

V tejto práci sa zaoberám rozborom idealizácie japonskej bojovej triedy samurajov a jej ideológie v rámci japonského nacionalizmu. Cieľom práce je opísať zneužívanie histórie vládnymi autoritami na presadenie vlastnej moci nad domácim obyvateľstvom a v zahraničí. Za týmto účelom rozoberám funkciu, zvyky a postavenie samurajov v japonských dejinách, pričom historické udalosti následne dopĺňam ukážkou dobových názorov na podstatu ich služby voči spoločnosti. Následne tieto poznatky porovnávam s vládnu propagandou v období militarizmu a opisujem spôsoby, akými boli samuraji a ich idey zjednodušené, a využité na presadzovanie vládnych fašistických ambícií. Taktiež sa venujem téme obnoveného historického revizionizmu v oblasti povojnového nacionalizmu a existujúce obavy z návratu k militaristickým tendenciám.

Počet strán: 66

Počet znakov (vrátane medzier): 106 660

Počet znakov (vrátane poznámok pod čiarou): 123 500

Počet titulov použitej literatúry: 27

Počet elektronických zdrojov: 15

Kľúčové slová: samuraj, *bušidó*, nacionalizmus, militarizmus, fašizmus

Ďakujem Mgr. Sylve Martináskovej, Ph.D. za odborný prístup, trpezlivosť a cenné rady pri tvorbe a smerovaní práce.

Obsah

Edičná poznámka.....	7
Úvod.....	8
1. História japonskej vojenskej šľachty.....	9
1.1. Vznik bojovníckej spoločenskej vrstvy.....	9
1.2. Vláda vojenskej šľachty.....	13
1.3. Rozpad vlády a rozdrobenie krajiny.....	15
1.4. Zjednotenie Japonska a ustálenie pomerov.....	17
1.5. Konzervativizmus obdobia Edo.....	20
1.6. Koniec japonského feudalizmu.....	23
2. Znak samurajskej spoločnosti.....	26
2.1. Štýl vedenia vojen.....	26
2.2. Fenomén samovrážd.....	27
2.3. Prístup k nižším vrstvám.....	30
2.4. Udržiavanie lojality.....	32
2.5. Teórie o „ceste bojovníka“.....	33
3. Japonský nacionalizmus a militarizmus.....	38
3.1. Vojenské aktivity v období Meidži.....	38
3.2. Oživenie <i>bušidó</i>	40
3.3. Medzivojnové obdobie a nástup militarizmu.....	42
3.4. Obnovenie samurajských tradícií.....	43
3.5. Reminiscencia samurajských bojových praktík v podobe japonských zločinov počas 2. svetovej vojny.....	45
4. Povojnový japonský nacionalizmus a <i>bušidó</i>	52
4.1. Vojenské tribunály a obmedzenie nacionalistických myšlienok počas americkej okupácie.....	52
4.2. Mišimov incident.....	53
4.3. <i>Bušidó</i> a súčasný japonský nacionalizmus.....	56
Záver.....	60
Resumé.....	62
Zoznam literatúry.....	63

Edičná poznámka

V texte je použitá slovenská transkripcia japonských pojmov. Mená sú uvedené v tradičnom poradí rodové meno-vlastné meno. Znaký uvádzam pri všetkých japonských výrazoch a menách s výnimkou geografických názvov. Čítanie termínov je zvýraznené kurzívou a vychádza z pôvodného japonského zápisu. Výnimkou sú iba prípady poslovenčených výrazov ako „samuraj“ a „šógun“ nahradzujúce gramaticky správny tvar *samurai* alebo úplný tvar *seii taišógun*.

Úvod

Vojenská šľachta zohrala v japonských dejinách výraznú úlohu a jej odkaz je v japonskej spoločnosti citeľný dodnes, či už sa jedná o sféru zamestnania, rodinného života, použitia jazyka alebo hierarchických vzťahov. Cieľom tejto práce je objasniť jej vplyv na politické smerovanie Japonska a najmä úlohu, ktorú jej predstavitelia – samuraji – zastávali a dodnes zastávajú vo sfére nacionalistických ideí.

V prvej kapitole práce sa venujem histórii japonskej vojenskej šľachty. Rozoberám príčiny jej vzniku, premeny jej postavenia v spoločnosti a dôvody vedúce k jej konečnému zániku. Zdôrazňujem pri tom udalosti, ktoré mali najväčší vplyv na budúce smerovanie krajiny, vytyčujem ich ako odhaľujúce náтуру ich dejateľov a zároveň ponúkajúce reálny obraz o samurajoch samotných.

Druhá kapitola predstavuje rozbor základných prvkov, ktoré tvorili samurajskú spoločnosť. Vzhľadom na to, že sa jednalo o vojenskú vrstvu, ide najmä o ich konanie v priebehu vojen, vzťah k ostatným vrstvám a civilistom v rámci japonského systému sociálnej stratifikácie a v neposlednom rade o ich ideológiu a vazalský systém. Vytýčenie historických prípadov a osobností slúži k ich porovnaniu s činmi neskorších období.

Témou tretej kapitoly je obdobie vrcholu japonského nacionalizmu a militarizmu. Zrušenie samurajstva a otvorenie krajiny svetu časom nevyhnutne viedli k snahám o obnovenie domácich ideálov, k čomu poslužil práve symbol samuraja. Militaristická vláda za účelom propagandy a indoktrinácie, ktorej cieľom bolo dosiahnutie absolútnej kontroly nad jej občanmi, vytvorila zjednodušenú verziu ideálneho občana, ktorého predobrazom bola postava samuraja ako verného vazala. Vládna indoktrinácia viedla k fanatickým a brutálnym činom, ktorých sa Japonci dopúšťali počas 2. svetovej vojny, pričom ich zverstvá v mnohých smeroch pripomínajú práve stredoveké praktiky samurajov.

V poslednej kapitole približujem smerovanie a vnímanie nacionalistických myšlienok po skončení 2. svetovej vojny. Symboly samurajov a ich ideály na jednej strane predstavujú pretrvávajúci objekt záujmu novodobých japonských nacionalistov, ktorí sa dožadujú obnovenia militaristických a samurajských tradícií. Ich vplyv na vládu a fanatické indoktrinačné praktiky taktiež vedú k obavám z ich revizionistických činností. Spoločnosť si k nim ale zachováva aj kritický postoj a zostáva tak rozdelená, pričom vývoj budúcich udalostí je zatiaľ neistý.

1 História japonskej vojenskej šľachty

Existencia samostatnej triedy bojovníkov venujúcich sa výlučne štúdiu a praktizovaniu boja nutne súvisí s rozvinutou úrovňou spoločenskej hierarchie, kedy má táto trieda za služby svojmu pánovi zaistené materiálne živobytie, ktoré svojou prácou reálne zabezpečí vrstva jeho poddaných. O existencii určitej formy takejto centrálnej moci v Japonsku možno s istotou hovoriť až počas obdobia Asuka (*Asuka džidai* 飛鳥時代, 538–710), kedy štát Jamato (大和) na ostrove Honšú upevnil svoju vedúcu pozíciu a nadväzoval kontakty s kontinentálnou Čínou a Kóreou. Počas tohto obdobia sa do Japonska šírili poznatky, modely štátnej správy a kultúrno-náboženské vplyvy.

1.1 Vznik bojovníckej spoločenskej vrstvy

Počiatok vzniku bojovníckej triedy bol odôvodnený udalosťami v druhej polovici obdobia Nara (*Nara džidai* 奈良時代, 710–784), kedy sa začala expanzia štátu Jamato na sever ostrova Honšú, ktorý v tom čase obývali kmene etnika Emiši (蝦夷). Nasledovalo obdobie dlhoročných bojov, v ktorých japonské vojská utrpeli niekoľko porážok. Z toho dôvodu bolo nutné zaviesť zmeny vo vedení vojny a zložení armády. Tá bola zväčša násilne najímaná spomedzi neskúseného roľníckeho obyvateľstva, ktoré bolo povolané do vojenskej služby. Následne bolo ozbrojené na vlastné náklady, narýchlo vycvičené a bojovalo podľa čínskeho modelu¹ zloženého z pechoty ozbrojenej kopijami, rovnými mečmi a krátkymi lukmi. Oproti tomu Emiši preferovali armádu zloženú z jazdcov ozbrojených dlhými lukmi a zakrivenými mečmi. Tento mobilný štýl boja vyžadoval osobitnú zručnosť, z čoho možno usudzovať, že boli v tomto smere trénovaní².

Stratégovia štátu Jamato si nevyhnutne uvedomili neefektívnosť kontinentálneho vedenia vojny a začali napodobňovať taktiku a výstroj svojich nepriateľov. Tiež bola očividná potreba nahradiť civilných regrútov profesionálnymi vojakmi a ich urodzených generálov veliteľmi, ktorí poznali lokálne prostredie lepšie ako neskúsená dvorská šľachta. Táto zmena taktiky spolu s posilou niektorých prebehlických kmeňov Emiši

¹ TAKEUCHI, Rizō. The rise of the warriors. In: Donald H. SHIVELY and William H. MCCULLOUGH, eds. *The Cambridge history of Japan, Volume 2: Heian Japan*. New York: Cambridge University Press, 1999. s. 644–653. ISBN 978-0-521-22353-9. s. 645–646.

² KODET, Roman. *Války samurajů: Konflikty starého Japonska, 1156–1877*. Praha: EPOCH, 2015. ISBN 978-80-7425-258-7. s. 33.

viedli ku konečnému víťazstvu vo vojne a vytlačení porazených na severný cíp ostrova Honšú. Zároveň bol pravdepodobne po prvýkrát použitý titul „najvyššieho generála, ktorý potláča barbarov“ (*seii taišógun* 征夷大將軍), ktorý bol udelený veliteľovi vojska v bojoch proti Emiši. Víťazstvo okrem formovania bojovej výzbroje a taktiky ale najmä umožnilo rozmach vojenskej spoločenskej triedy v nasledujúcom období³.

Dobyté územia boli v nastávajúcich rokoch okupované a pôda bola rozdelená na sústavu statkov (*šóen* 莊園). V tomto systéme vlastníctva figurovalo niekoľko činiteľov a zjednodušene by sa dal opísať ako reťazec „vlastník-správca-nájomca-robotník“⁴. Úlohou nájomcov majetku bolo zabezpečiť plynutie príjmov z pôdy jej vlastníkom, pričom ich mali chrániť správcovia majetku, ktorých úlohou bolo zabrániť miestnym provinčným úradníkom v zasahovaní do ich dedičných práv. Týmito správcami zvykli byť náboženské inštitúcie ako napríklad chrámy, ktoré za svoju činnosť tiež dostávali časť podielu z pôdy. Nájomcovia mali im pridelenú pôdu zároveň brániť pred lúpežníkmi, a na tento účel najímali oddiely bojovníkov, ktorí zabezpečovali poriadok na zverených majetkoch, výber podielu pre vlastníka a predstavovali mocenskú autoritu. Zároveň si sami vytvárali vlastné družiny a za služby dostávali pôdu, čo viedlo k ich rastu na spoločenskom rebríčku, a v neskoršom období sa aj sami stávali nájomníkmi⁵.

Oficiálnym vlastníkom pôdy býval príslušník dvorskej šľachty a aristokracie (*kuge* 公家), ktorý ale väčšinou svoje majetky nenavštevoval a nemal s nimi takmer žiadny priamy kontakt, čo postupne viedlo k úpadku jeho rešpektu a nevyhnutne aj jeho financií, keďže lokálni nájomcovia si za svoje služby vyberali stále väčšiu časť príjmov z pôdy. Keďže zároveň najímali a vyplácali bojovníkov, stávali sa prakticky aj ich veliteľmi, a ich autorita spolu s bohatstvom postupne rástla, čím sa sami stali príslušníkmi novej spoločenskej triedy, ktorá sa na odlíšenie od dvorskej označuje ako vojenská šľachta (*buke* 武家).

Vznikli teda nové provinčné rody, ktoré sa stále viac osamostatňovali až do takej miery, že s majetkami zaobchádzali ako s vlastnými a svojim podriadeným ich udeľovali ako léna. Príslušníci tejto novej vrstvy sú označovaní ako provinčné kniežatá (*daimjó* 大名), za ktoré ich vďaka reálnej moci, ktorú držali možno skutočne

³ KODET, s. 33–34.

⁴ RATTI, Oscar a Adele WESTBROOK. *Tajemství samurajů: Přehledný výklad o bojových uměních feudálního Japonska*. 3. vydání. Praha: Fighters Publications, 2005. ISBN 80-903079-9-X. s. 55.

⁵ TAKEUCHI, s. 647–650.

považovať⁶. To, čo začalo ako obyčajná správa vidieckych statkov, teda vďaka absencii účinných kontrolných orgánov prerástlo do feudálneho systému chráneného platenými žoldnieri, ktorí obranou svojho pána zároveň upevňovali svoju vlastnú autoritu nad civilným obyvateľstvom.

Vplyv nových šľachticov rástol s tým, ako klesala moc cisárskeho dvora. Ten bol už po niekoľko storočí dejiskom intrigánskych zápasov aristokratických rodov, ktoré súperili o vplyv nad centrálnou vládou. Svoje ciele chceli legitimizovať najmä sobášnou politikou a napojením sa na líniu cisárskeho rodu, a obsadením šľachtických titulov vlastnými kandidátmi⁷, čím chceli získať moc nad cisárom samotným. Takúto cestu k moci tiež nevyhnutne sprevádzalo vzájomné nahrádzanie a vyvražďovanie medzi rodmi⁸.

S rozsiahlou sobášnou politikou a rozšírenou polygamiou nevyhnutne rástol počet členov a výdavkov cisárskej rodiny. Cisári sa tento problém rozhodli riešiť vylúčením svojich mužských potomkov a ich odsunom do provincií. Tam sa pod novým menom mali pridať do radov provinčnej šľachty, ktorú už v tomto období vďaka jej reálnej moci možno označiť za vojenskú. Týmto spôsobom aspoň podľa ich vlastnej chronológie vznikli rody Minamoto (源) a Taira (平), ktoré sa časom stali vedúcimi provinčnými klanmi. Do akej miery je ale táto verzia udalostí pravdivá je nejasné, keďže mnohé novovzniknuté vojenské rody tej doby odvodzovali svoj pôvod od čo najvyššie postavených dvorských osobností, aby si upevnili politické pozície a obhájili vlastné mocenské záujmy, pričom mohlo ísť iba o jasne ciele, a ničím nepodloženú propagandu⁹.

Nech už bol ale skutočný pôvod provinčných kniežat akýkoľvek, ich počínanie a vplyv v provinciách z nich robili reálnych miestnych pánov, a to najmä za využitia vojenskej sily. Vydanie cisárskych dekrétov hovoriacich o utláčaní roľníkov a slúžiacich na obmedzenie moci nových kniežat, a najmä fakt, že boli úplne ignorované, možno považovať za jasný dôkaz¹⁰. Exemplárnou ukázkou slabosti cisárskej vlády a svojvôle miestnych mocipánov v tomto období bolo povstanie z rokov 937–940, ktoré viedol Taira no Masakado (平将門, 903–940).

⁶ RATTI a WESTBROOK, s. 50–52.

⁷ Íšlo najmä o tituly regenta maloletého cisára (*seššo* 摂政) a regenta dospelého cisára (*kanpaku* 関白), ktorých držbou chceli ovládnuť dianie v hlavnom meste.

⁸ RATTI a WESTBROOK, s. 49–50.

⁹ Tamtiež, s. 51–52.

¹⁰ Tamtiež, s. 52.

Vzbura sa začala rodinnými spormi vnútri rodu Taira, ktoré ale viedli k otvorenej vojne Masakada so susednými vetvami klanu a neskôr aj s centrálnou vládou. V týchto bojoch sa mu podarilo obsadiť niekoľko provincií a hoci bol nakoniec porazený a zabitý, nebolo to pričinením vlády. Porazili ho totiž jeho bývalí spojenci a členovia rodu Taira ešte skôr, ako dorazila cisárska armáda. Toto povstanie je považované za prvý veľký konflikt medzi provinčnou vojenskou šľachtou v dejinách Japonska, pretože sa po prvýkrát obrátila sama proti sebe kvôli moci a prestíži, a nie kvôli obrane pred vonkajším nepriateľom. Zároveň tiež bolo predzvesťou nastávajúcich období nepokojov a ukázalo závislosť dvora na provinčných jednotkách a ich veliteľoch, na ktorých sám síce závisel, ale ktoré mali vlastné záujmy a neváhali kvôli nim bojovať medzi sebou, a uviesť krajinu do chaosu¹¹.

Spory provinčných kniežat o moc vyvrcholili na konci obdobia Heian (*Heian džidai* 平安時代, 794–1192), keď sa proti sebe v otvorenej vojne postavili najmocnejšie rody Minamoto a Taira. Oficiálnou zámenkou bol spor medzi dvoma synmi zosnulého cisára o trón. V prvých fázach bojov bola situácia chaotická a generáli sa prikláňali ku kandidátom najmä podľa vlastných ambícií a nie podľa príslušnosti k rodu. V neskorších fázach sa ale po spleti vzájomných zrád klany Minamoto a Taira vyprofilovali ako vodcovia znepriatelených strán, pričom rod Minamoto bol v bojoch porazený a takmer vyhladený. Rod Taira sa tak pod vládou ich vodcu Taira no Kijomoriho (平清盛, 1118–1181) ujal nielen oficiálnej moci na cisárskom dvore¹², ale aj reálnej vlády v krajine. Pozíciu si upevnil ďalšími výpadmi a všetkých odporcov nechal popraviť.

Po smrti Kijomoriho ale moc rodu upadla a jeho nepriatelia sa zjednotili pod velením preživších klanu Minamoto, ktorí v nasledujúcich bojoch trvajúcich do roku 1185 klan Taira porazili, a jeho členov buď vyvraždili alebo dohnali k samovražde. Následne sa najvyšší vodca rodu Minamoto no Joritomo (源頼朝, 1147–1199) pre upevnenie vlastnej moci zbavil zvyšných nepriateľov, vrátane príliš ambiciózných členov svojej vlastnej rodiny¹³, a stal sa jediným vodcom klanu.

¹¹ KODET, s. 37–40; RATTI a WESTBROOK, s. 52–53.

¹² Kijomori predovšetkým získal titul veľkého ministra (*daidžó daidžin* 太政大臣) a po rokoch politických intríg dosadil do funkcie cisára svojho vnuka Antokua (安德, 1178–1185).

¹³ Bratranca Jošinaku (源義仲, 1154–1184) sa zbavil ešte počas bojov s rodom Taira, nevlastného brata Jošicuneho (源義経, 1159–1189) zdiskreditoval a dohnal k vyvraždeniu vlastnej rodiny, a následnej samovražde.

V roku 1192 bol Joritomovi cisárom udelený titul *sei taišógun*, čím sa stal najvyšším vojenským veliteľom v krajine. Na rozdiel od predošlých rodov prenechal regentské a nástupnícke záležitosti cisárskej rodiny dvorskej šľachte, keďže už nemala mimo hlavného mesta Kjóta prakticky žiadnu moc. Tú naopak získal Joritomo a zriadil si sídlo v meste Kamakura, vzdialeného od dopadu kjótskych intríg, a ovládal situáciu v krajine priamo z poľa, čím vznikol diktátorský systém vojenskej nadvlády. Majetky porazených nepriateľov prerozdelené medzi svojich spojencov, ktorých kontroloval pomocou delegovaných hajtmanov (*šugo* 守護), čo znamenalo začiatok vlády vojenského šógunátu Kamakura (*Kamakura bakufu* 鎌倉幕府, 1192–1333)¹⁴. Vykonávateľmi tejto vlády v praxi boli oddiely bojovníkov, ktorých už v tejto dobe možno jednotne nazvať „samuraji.“

Pojem *samurai* (侍, v staršej podobe *saburai*) pôvodne označoval „služobníkov,“ ktorí tvorili sprievod šľachty a mohli aj nemuseli byť ozbrojení¹⁵. Profesionálni bojovníci boli označovaní výrazom *buši* (武士). Behom storočí vzostupu vojenskej šľachty a nárastu neistoty v provinciách ale kniežatá rady svojich súkromných služobníkov z dôvodu osobnej bezpečnosti stále viac obsadzovali profesionálnymi nájomnými bojovníkmi, čo viedlo k tomu, že sa tieto dva pojmy stali synonymami¹⁶. Z pôvodných služobníkov a šľachtických sprievodov sa teda vo vojnami zmietaných provinciách samuraji postupne vyprofilovali do podoby ozbrojených zložiek, ktoré splynuli so zástupmi žoldnierskych bojovníkov a vďaka nástupu vojenského režimu sa stali novou spoločenskou triedou s dedičnými a majetkovými právomocami.

1.2 Vláda vojenskej šľachty

Vznik šógunátu neznamenal úplné upokojenie situácie, keďže ani jeho prítomnosť nezabránila sporom medzi provinčnými kniežatami. Tie hneď po smrti Joritoma v roku 1199 začali po vzore dvoranov súperiť o vplyv nad jeho nasledovníkmi z pozície regenta šóguna (*šikken* 執権). Tento titul sa definitívne podarilo získať klanu Hódžó (北条), ktorý tak fakticky ovládol šógunát a situáciu stabilizoval¹⁷.

¹⁴ V japončine sa šógunát označuje doslovným výrazom „stanová vláda“ (*bakufu* 幕府), čo malo symbolizovať vládu generála priamo z veliteľského stanu. (REISCHAUER, Edwin O. a Albert M. CRAIG. *Dějiny Japonska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001. ISBN 80-7106-391-6. s. 46–47).

¹⁵ TAKEUCHI, s. 645.

¹⁶ VASILJEVOVÁ, Zdeňka. *Dějiny Japonska*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1986. s. 128–129.

¹⁷ Jeho prístup k moci umožnila Joritomova vdova Hódžó Masako (北条政子, 1156–1225), ktorá uprednostnila mocenské chůtky seba a svojej rodiny. Spolu sa zbavili všetkých odporcov,

Vernosť samurajov si zabezpečil zárukou ich dedičných práv a pravidelným žoldom. Tento systém mal ale aj svoje nevýhody o čom svedčia aj udalosti nasledujúce po mongolských inváziách z rokov 1274 a 1281. Tie sa síce podarilo odraziť a po ničivých tajfúnoch nazvaných „vietor bohov“ (*kamikaze* 神風), ktoré zničili mongolské loďstvo a priviedli obyvateľstvo k viere, že Japonsko je pod aktívnou ochranou božstiev, aj definitívne zahnať. Nasledovalo ale obdobie finančnej krízy, kedy si šógunát z dôvodu nezískania žiadnej bojovej koristi nemohol dovoliť samurajov vyplácať, čo ich lojalitu oslabilo. Zároveň prebiehal úpadok vplyvu šógunátu vo vzdialených oblastiach, v ktorých naopak narastala moc delegovaných hajtmanov, ktorí začínali jednať stále nezávislejšie¹⁸.

Narastajúci odpor voči šógunátu sprevádzaný roľníckymi vzburami a vyčíňaním skupín banditov, ktoré často tvorili alebo viedli nespokojní samuraji a hajtmani, využil cisár Godaigo (後醍醐, 1288–1339). Ten vytvoril hnutie zložené z prebehlických generálov šógunátu, nepriateľských klanov a banditov, ktoré v roku 1333 šógunát Kamakura porazilo. Vodcovia rodu Hódžó buď padli alebo spáchali samovraždu a cisárska moc bola obnovená. Už o dva roky neskôr sa ale jeden z prebehlických generálov Ašikaga Takaudži (足利尊氏, 1305–1358) obrátil aj proti Godaigovi, v otvorenej vojne porazil jeho veliteľov, vyhnal ho z Kjóta a založil šógunát Ašikaga (*Ašikaga bakufu* 足利幕府, 1338–1573)¹⁹. Podľa jeho sídla v štvrti Muromači v hlavnom meste Kjóte sa nasledujúce obdobie nazýva aj obdobie Muromači (*Muromači džidai* 室町時代).

Napriek sledu zrád, zneužívania situácie vo svoj prospech a nasledovania vlastnej ctižiadostivosti priniesli boje na konci obdobia Kamakura aj dôležitý prípad považovaný za ukázkový príklad pravých samurajských cností, ktorým bol Kusunoki Masašige (楠木正成, 1294–1336). Pôvodne bol vodcom oddielov banditov, ale pridal sa ku Godaigovmu hnutiu ešte v jeho neistých začiatkoch v boji proti šógunátu Kamakura²⁰.

vrátane Joritomových právoplatných nástupcov a zároveň priamych potomkov Masako, čím klan Hódžó získal moc dosadzovať bábkových šógunov a reálne riadiť krajinu. (VASILJEVOVÁ, s. 150–151).

¹⁸ REISCHAUER a CRAIG, s. 50–52, s. 58–59.

¹⁹ VASILJEVOVÁ, s. 172–176.

²⁰ Tamtiež, 173.

Po zapojení do bojov preukázal schopnosti vo vedení partizánskej vojny, čím na seba naviazal sily protivníka a uľahčil tým boj svojim spojencom²¹.

Keď sa Takaudži obrátil aj proti Godaigovi, Masašige zostal na cisárovej strane až do svojej násilnej smrti, ktorú svojimi rozkazmi zaviniť priamo Godaigo. Nariadil mu totiž, aby sa postavil Takaudžiho presile v otvorenej bitke, v ktorej nemal šancu na výhru. Masašige ale ako verný vazal rozkaz svojho pána poslušol a sám išiel do boja, ktorý sa skončil katastrofálnou porážkou. Po bitke sa spolu s preživšími vojakmi stiahol do dediny, kde spolu všetci spáchali samovraždu. Behom storočí sa tento čin stal legendárnym a Masašige sa zapísal do národného povedomia ako hrdina, ktorý bol síce porazený, ale zostal verný svojmu pánovi až do konca a splnil jeho rozkaz aj za cenu vlastného života²².

Udalosti konca obdobia Kamakura sú ukázkou rozpoltenej povahy samurajskej kultúry stredovekého Japonska. Na jednej strane predstavujú napríklad v Masašigeho prípade ideologický posun vo vnímaní samurajov do podoby poslušných a obetavých jednotlivcov, ktorí kvôli cti seba a svojho pána neváhali položiť život hoci aj vo vopred prehranom boji, ktorý im nemohol priniesť žiadny materiálny úžitok iba posmrtnú slávu.

Na druhej strane ale ukazuje, že zo strategického hľadiska sa jedná o ukážku zlého velenia vedúceho k zbytočnej strate bojaschopných mužov, ktorá umožnila víťazstvo nepriateľa, ktorý takéto jednanie iba uvítal a využil slabosť protivníka vo svoj prospech. Tiež si treba uvedomiť, že bezprostredne v tomto období bol Masašige považovaný iba za porazeného nepriateľa a zradcu²³. Faktické výsledky bojov teda dokazujú, že pragmatickosť a sledovanie vlastných cieľov boli väčšine samurajov z pochopiteľných dôvodov oveľa bližšie, keďže to bol nielen jednoduchý spôsob, ako sa dopracovať k moci, ale aj dôvod prečo sa v prvom rade boje vôbec začali.

1.3 Rozpad vlády a rozdrobenie krajiny

Šógunátu Ašikaga sa nepodarilo ovládnuť všetky vojenské rody v provinciách ani si od nich vynútiť vernosť, keďže na to reálne nemal silu, ale predstavoval isté mocenské stredisko, ktorému sa podarilo podrobiť si aspoň niekoľko veľkých klanov. Ostatným regiónom bola ponechaná určitá nezávislosť, keďže bolo jasné, že sa mu ich

²¹ ISHII, Susumu. The fall of the Kamakura bakufu. In: Kozo YAMAMURA, ed. *The Cambridge history of Japan, Volume 3: Medieval Japan*. New York: Cambridge University Press, 1990. s. 160–174. ISBN 978-0-521-22354-6. s. 173–174.

²² KODET, s. 191–195.

²³ Masašigeho popularita vzrástla až neskôr. (Tamtiež, s. 195).

nepodarí úplne podmaniť. To sa ale neskôr ukázalo ako chyba, pretože delegovaní hajtmáni v provinciách tak naberali na moci a postupne dosahovali pozícií kniežat-hajtmanov (*šugo daimjó*)²⁴.

V 15. storočí začala vojenská moc šógunátu spolu s jeho popularitou upadať. Toto obdobie bolo sprevádzané roľníckymi povstaniami spôsobenými neúrodou, protestmi finančníkov proti odpúšťaniu dlhov samurajom a roľníckym komunitám na príkaz šógunátu za účelom upokojenia nepokojov, a pokračovaným rozkrádaním šľachtického majetku v provinciách jeho zákonnými správcami, hajtmanmi a samurajmi. Posledným klincom do rakvy boli nástupnícké spory v rodine šóguna, ktoré využili vojenské rody a pod tradičnou zámienkou podpory kandidátov začali medzi sebou bojovať, čím sa začala tzv. vojna Ónin (*Ónin no ran* 応仁の乱, 1467–1477). V nej si znepriatelené strany riešili vlastné mocenské spory a na autoritu alebo dobro šógunátu sa nebral ohľad. Ten bol taký slabý, že sa zmohol iba na slovný zákaz vojenských akcií, ktorý bol odignorovaný.

Oficiálny koniec vojny síce znamenal aj ukončenie nástupníckeho sporu, boje ale pokračovali v provinciách, nad ktorými šógunátna vláda stratila akýkoľvek vplyv. Delegovaní hajtmáni, lokálni velitelia a samuraji v nich naopak získali rozhodujúcu moc, úplne ich ovládli a zaujali pozície kniežat a ich lénnych družín. Nasledujúce storočné obdobie sa tak označuje ako „obdobie bojujúcich kniežatstiev“ (*sengoku džidai* 戦国時代, 1477–1603)²⁵.

Novým vojenským kniežatám nazvaným podľa obdobia *sengoku daimjó* sa podarilo výrazne oslabiť systém *šóenov*, keďže si väčšinu príjmov z pôdy nielen nechávali pre seba a svojich podriadených, ale ju aj priamo zaberali a darovali bojovníkom. Vznikla tak vrstva roľníckych samurajov (*džizamurai* 地侍), ktorí pôdu obstarávali v čase, keď nebojovali. Napriek tomu sa ale systém *šóenov* zatiaľ nepodarilo úplne zničiť²⁶.

Počas obdobia *sengoku* upadla celá krajina do anarchie, pričom cisárske zriadenie ani šógunát síce oficiálne nezanikli, ale neboli schopné zaistiť poriadok v štáte. Kniežatá a samuraji konali úplne podľa svojej vlastnej vôle, čo ale neznamenalo, že boli

²⁴ REISCHAUER a CRAIG, s. 60.

²⁵ VASILJEVOVÁ, s. 197–208.

²⁶ NAGAHARA, Keiji. The decline of the shoen system. In: Kozo YAMAMURA, ed. *The Cambridge history of Japan, Volume 3: Medieval Japan*. New York: Cambridge University Press, 1990. s. 260–300. ISBN 978-0-521-22354-6. s. 288–289; 295–299.

nedotknuteľní. Práve naopak, išlo o obdobie neustálych zrád a rýchleho vzostupu a pádu viacerých šľachticov, v ktorom nezáležalo na ich pôvode, ale iba na ich schopnostiach.

Vojská boli najímané spomedzi rôznych vrstiev obyvateľstva²⁷, keďže kniežatá si nemohli dovoliť údržbu tradičných armád samurajských jazdných lukostrelcov a nastal rozmach neurodzených oddielov ľahkej pechoty (*ašigaru* 足輕), ktorí čoskoro nahradili samurajov ako hlavnú súčasť japonských armád. Zároveň sa vďaka svojim schopnostiam mohli vypracovať na sociálnom rebríčku a sami sa stať samurajmi²⁸ alebo dokonca šľachticmi, čím sa stierali rozdiely medzi vrstvami v provinciách, čo dokazuje vysokú spoločenskú mobilitu a nestabilitu panujúcu v tomto období. Tieto procesy mali za následok striedavý vznik aj zánik nových provinčných rodov bez ohľadu na pôvod ich zakladateľov, čo sa označuje ako stav, keď „nižší nahrádzajú vyšších“ (*gekokuđzō* 下剋上)²⁹.

Chaotický charakter obdobia *sengoku* navýšil príchod Portugalcov v roku 1543. Tí v nasledujúcich rokoch nadviazali obchodné vzťahy s kniežatami na západe Japonska a okrem typických obchodných komodít do krajiny dovážali aj strelné zbrane. Išlo najmä o arkebúzy (*Tanegašima teppō* 種子島鉄砲)³⁰, ktoré sa v rozpore s obľúbeným mýtom o odpore samurajov k takýmto „zbabelým“ zbraniam rýchlo stali súčasťou samurajských armád a jedným z rozhodujúcich faktorov bitiek. Ďalšou „komoditou,“ ktorú Portugalci priviezli bolo katolícke kresťanstvo, ktoré v krajine kázali jezuitskí misionári. Jeho šírenie ale narušovalo miestne vazalské vzťahy medzi pánmi a ich podriadenými, keďže pridalo prvok vernosti aj voči kresťanskému bohu a kňazom. Z týchto dôvodov sa napriek jeho rýchlemu šíreniu medzi prostým obyvateľstvom, šľachtou aj samurajmi na kresťanstvo nazeralo aj s nedôverou³¹.

1.4 Zjednotenie Japonska a ustálenie pomerov

Existencia veľkého počtu lokálnych mocipánov bojujúcich medzi sebou nevyhnutne viedla k tomu, že sa spomedzi nich časom vyprofilovali tí najsilnejší, ktorým sa podarilo podmaniť si ostatných. Najúspešnejší z nich boli Oda Nobunaga (織

²⁷ VASILJEVOVÁ, s. 208.

²⁸ KODET, s. 217–218.

²⁹ VASILJEVOVÁ, s. 206.

³⁰ Boli nazvané podľa ostrova Tanegašima, kde Portugalci po prvýkrát pristáli.

³¹ REISCHAUER a CRAIG, s. 76–77.

田信長, 1534–1582), Tojotomi Hidejoši (豊臣秀吉, 1537–1598) a Tokugawa Iejasu (徳川家康, 1543–1616), ktorí sú známi ako „traja zjednotitelia Japonska.“

Oda Nobunaga bol prvým, komu sa podarilo reálne priblížiť k obsadeniu a zjednoteniu celej krajiny. Ovládol takmer polovicu Japonska a v roku 1573 zosadil posledného šóguna z rodu Ašikaga, čím definitívne ukončil symbolickú vládu slabého šógunátu. Stabilizovať situáciu v celom Japonsku ale nestihol, keďže ho v roku 1582 zradil jeden z jeho generálov a spolu so svojim najstarším synom a následníkom Nobutadom (織田信忠, 1557–1582) buď spáchali samovraždu alebo padli v boji. Zradcu ale takmer okamžite porazil iný z Nobunagových veliteľov Tojotomi Hidejoši, ktorý nadviazal na Nobunagove expanzívne plány a stal sa druhým zjednotiteľom krajiny.

V nasledujúcich rokoch porazil ostatných Nobunagových vazalov – vrátane jeho synov – ktorí s jeho vzostupom nesúhlasili aj posledné klany, ktoré dovedy odporovali, čím celú krajinu zjednotil pod svojou vládou³². Svoj vzostup odôvodnil tým, že sa postavil do pozície ochrancu Nobunagovho dvojročného vnuka Sanpóšiho (三法師)³³, syna padlého Nobutadu, ktorého vyhlásil za jeho právoplatného nástupcu³⁴. Keďže Sanpóši nebol k moci nikdy pripustený, možno objektívne usúdiť, že sa jednalo iba o politickú kalkuláciu a legitimizovanie vlastnej cesty k moci zo strany Hidejošiho. So Sanpóšiho nástupom Hidejoši pochopiteľne nikdy nepočítal a iba ho ako malé dieťa využil pre politické ciele.

Hidejošiho prudká cesta k moci predstavuje ukážku vzostupu, ktorý umožnila práve nestabilita obdobia *senjoku*. Začínal ako prostý pešiak, ale vďaka svojim schopnostiam sa prepracoval najprv do radov samurajov, neskôr do pozície generála a nakoniec až do pozície faktického vládcu Japonska z pozície cisárskeho regenta, a neskôr bývalého cisárskeho regenta (*taikó* 太閤)³⁵.

Pôdu v držaní kniežat Hidejoši skonfiškoval pre seba alebo rozdelil medzi svojich verných vazalov³⁶. Reálnu moc v provinciách si ďalej upevnil reformou pozemkového katastra, ktorou definitívne zrušil systém *šóenov* a jasne oddelil spoločenské pozície

³² REISCHAUER a CRAIG, s. 78.

³³ V dospelosti známy pod menom Oda Hidenobu (織田秀信, 1580–1605).

³⁴ KODET, s. 287.

³⁵ Titul *seii taišógun* nezískal kvôli svojmu skromnému pôvodu a faktu, že Nobunagom zosadený posledný šógun z rodu Ašikaga stále žil. (MASON, R. H. P. a J. G. CAIGER. *Dějiny Japonska*. Nové, přepracované vydání. Praha: Fighters Publications, 2007. ISBN 978-80-86977-13-3. s. 179).

³⁶ VASILJEVOVÁ, s. 230–231.

bojovníkov a roľníkov. Lokálni roľnícki samuraji si museli vybrať medzi obstarávaním pôdy ako roľníci na vidieku a zotrvaním v bojovníckej triede ako vojsko sústredené v hlavnom hrade provincie. Vznikla tak centralizovaná moc zabezpečená stálou armádou³⁷.

Oddelenie samurajov od roľníkov bolo znásobené úplným odzbrojením civilného obyvateľstva. Tomu boli v roku 1588 násilne zhabané zbrane, v akcii známej ako „hon na meče“ (*katanagari* 刀狩)³⁸. Tento príkaz sa nevzťahoval iba na meče, ale na všetky druhy zbraní vrátane strelných. Roľníci tak prišli o všetky zbrane, ktorými sa ozbrojovali počas neistých časov v období *senoku*, čím sa uľahčil výber daní a bola sťažená možnosť efektívneho odboja proti vláde³⁹. Hidejoši tak jasným vymedzením medzitriednych rozdielov znemožnil možnosť postupu prostých ľudí po spoločenskom rebríčku pre nasledujúce generácie. Jedná sa o istý paradox, keďže sám bol bývalým príslušníkom nižších vrstiev, a práve vďaka nejasej hranici medzi samurajmi a prostým obyvateľstvom sa mu podarilo dosiahnuť jeho vtedajšej mocenskej pozície.

Na Hidejošiho úspechy vrhli tiež posledné roky vlády. Čelil totiž nepriaznivej situácii v otázke nástupníctva. Bezdetný Hidejoši pôvodne ustanovil za nástupcu svojho synovca, keď sa mu ale nakoniec narodil syn Hidejori (豊臣秀頼, 1593–1615), vyhlásil za následníka jeho a synovcovi preventívne prikázal spáchať samovraždu. Neskôr dal z bezpečnostných dôvodov vyvraždiť aj celú jeho rodinu vrátane žien a detí.

Neúspechom bola aj Hidejošiho zahraničná politika. Uvedomoval si totiž, že stojí na čele štátu, ktorý je úplne ovládaný vojenskou triedou a má teda aj vysoký militaristický a expanzívny potenciál. Jeho absolútna moc nad touto mašinériou tak pravdepodobne prerástla do nekontrolovateľnej ctižiadostivosti a prehnanej viery vo vlastnú silu, pod ktorej vplyvom chcel rozšíriť svoju vládu nad celú východnú Áziu⁴⁰. Tieto plány začal realizovať v roku 1592, keď spustil inváziu na Kórejský polostrov, ktorá ale bola napriek logistickej príprave a stotisícovej armáde zadržaná spojenými čínskymi a kórejskými silami⁴¹. Boje trvali do jeho smrti, po ktorej bola invázia definitívne ukončená⁴². Vojná tak v konečnom dôsledku priniesla iba zhoršenie vzťahov medzi zainteresovanými krajinami.

³⁷ NAGAHARA, s. 300.

³⁸ REISCHAUER a CRAIG, s. 80.

³⁹ RATTI a WESTBROOK, s. 57.

⁴⁰ VASILJEVOVÁ, s. 236.

⁴¹ MASON a CAIGER, s. 179–181.

⁴² VASILJEVOVÁ, s. 237.

Po Hidejošiho smrti v krajine vládla rada piatich regentov za maloletého Hidejoriho, ktorej členovia sa ale rýchlo postavili proti sebe. Z rozhodujúcej bitky pri Sekigahare v roku 1600 vyšiel víťazne Tokugawa Iejasu, ktorý je považovaný za tretieho zjednotiteľa Japonska. V nasledujúcich rokoch sa mu totiž podarilo definitívne stabilizovať situáciu v krajine a získať titul *sei taišógun*⁴³, ktorý od zosadenia klanu Ašikaga nikto nezastával, a založiť tak šógunát Tokugawa (*Tokugawa bakufu* 徳川幕府, 1603–1868).

Keď na sklonku života Iejasu v sérii ťažení na Ósaku porazil aj Hidejoriho, ktorý sa začal domáhať svojich nástupníckych práv, a vyvraždil celú jeho rodinu, neexistoval už v krajine nikto, kto by sa novej diktatúre postavil⁴⁴. Opäť teda nastala situácia podobná tej po Nobunagovej smrti. Rovnako ako Hidejoši ušetril Nobunagových potomkov iba ak sa mu podriadili a oficiálneho Nobunagovho nástupcu iba využil k upevneniu vlastnej moci, ani Iejasu neuznal Hidejošiho syna, a nechal ho žiť, len kým nepredstavoval nebezpečenstvo.

Všetci účastníci bojov v tomto období si v duchu predchádzajúcich storočí počínali mimoriadne brutálne a zjednotenie tak bolo často sprevádzané úplným vyvražďovaním znepriatelených rodov a ich vazalov. Ušetrené boli iba klany, ktoré boli spojencami Tokugawov alebo sa im podriadili a prijali ich nadvládu, pričom na týchto bývalých nepriateľov bol počas nasledujúceho formovania šógunátu uvalený zvláštny dohľad.

1.5 Konzervativizmus obdobia Edo

Za centrum šógunátu Iejasu určil svoje provinčné sídlo v meste Edo, podľa ktorého sa vláda šógunátu Tokugawa označuje ako obdobie Edo (*Edo džidai* 江戸時代, 1603–1868). Následníctvo a pretrvanie vlády zabezpečil odstúpením z funkcie šóguna a jej odovzdaním svojmu synovi. Aj po smrti Iejasua v roku 1616 teda nasledovalo obdobie zabezpečeného nástupníctva a relatívneho mieru⁴⁵.

Udržať mier v nastávajúcom období sa podarilo iba vďaka totalitnému charakteru novej vlády. Šógunát zreformoval a rozdelil pôdu v krajine medzi lénne

⁴³ Získal ho doložením chronológie svojej rodiny až ku klanu Minamoto, čo malo dokázať jeho urodzený pôvod. Vzhľadom na to, že jeho rod bol príslušníkom novej provinčnej šľachty, ktorá vzišla z procesu *gekoku džó* počas obdobia *sengoku*, možno o pravosti takéhoto tvrdenia pochybovať. (MASON a CAIGER, s. 191–192).

⁴⁴ REISCHAUER a CRAIG, s. 81–82.

⁴⁵ MASON a CAIGER, s. 191–192.

kniežatstvá (*han* 藩) v počte okolo 250, pričom každé spravoval pod vazalskou prísahou jeden klan. Ich hranice boli násilne uzavreté a bol zakázaný akýkoľvek neohlásený kontakt medzi klanmi aj ich poddanými, aby sa znížilo riziko organizovaného odporu. Správa kniežatstiev nebola trvalá a existovala neustála hrozba, že šógunát ako trest za priestupky klan zosadí a léno skonfiškuje alebo knieža presunie inam⁴⁶.

Na definovanie nových pravidiel pre šľachtu bol vydaný Zákonník vojenskej šľachty (*buke šohatto* 武家諸法度), ktorý slúžil na vymedzenie práv a povinností bojovníkov. Prikazoval im žiť skromne, neoddávať sa drahým zábavkám a nič nerobiť v tajnosti. Akýkoľvek pokus o sprisahanie musel byť okamžite nahlásený úradom, v kniežatstve nemohli byť prijatí utečenci a vyhnanci z iných lén, a akýkoľvek kontakt s nižšími vrstvami bol zakázaný. Bola tiež určená maximálna veľkosť vojska klanu a jeho obranné pozície boli obmedzené na jeden hrad. Šógunát a jeho spojenci zároveň ovládli najväčší počet kniežatstiev, čím ostatné rody uviedli do ďalšej nevýhody.

Po ekonomickej stránke síce bola kniežatám udelená sloboda od daní, léno ale museli spravovať iba z miestnych príjmov. Tiež boli šógunátom oslabované povinnou finančnou účasťou na vládnych projektoch a na systéme striedavej služby (*sankin kótai* 参勤交代), kedy museli kniežatá striedať ročný pobyt v kniežatstve s rokom v Ede. Cesta a pobyt boli na vlastné náklady, pričom ich rodiny zostali v Ede ako rukojemníci, čo minimalizovalo riziko povstania a kniežatstvá ešte viac finančne vyčerpávalo⁴⁷. Vláda sa tak okrem finančnej kontroly nad kniežatami a provinciami snažila zasahovať aj do každodenného života obyčajných samurajov a obmedzovať chod ich životov tak, ako jej to po ekonomickej a mocenskej stránke vyhovovalo.

Tokugawská vláda nadviazala na Hidejošiho rozdelenie spoločnosti, a ešte ho sprísnila. Vznikol systém stratifikácie spoločnosti do vrstiev v poradí „*bojovníci, roľníci, remeselníci, obchodníci*“ (*šinókóšó* 士農工商), ktorý vymedzoval oficiálne postavenie jednotlivých členov feudálneho rebríčka. Príslušníci vrstiev mali predpísané práva a povinnosti, a nemohli vykonávať činnosti predpísané inej vrstve, pričom sociálna mobilita bola nemožná. Toto konzervatívne rozdelenie bolo inšpirované starým konfuciánskym učením z Číny a malo zabezpečiť stabilitu spoločnosti, realite ale úplne neodpovedalo. Po majetkovej stránke totiž jednotliví členovia týchto vrstiev svoje zákonité pozície často buď prevyšovali alebo naopak nedosahovali. Jednalo sa

⁴⁶ VASILJEVOVÁ, s. 243–244.

⁴⁷ Tamtiež, s. 245–248.

najmä o obchodníkov, ktorí boli často bohatší a vplyvnejší ako niektorí samuraji. Opačná situácia postihla roľníkov, ktorí boli v realite na spodnej priečke spoločnosti a museli sa všetkým podriaďovať. Okrem toho tento systém vynechával mníchov, dvorskú šľachtu a najmä vrstvu spoločenských vyvrhel'ov, konkrétne samurajov bez pána (*rónin* 浪人) a vrstvu „nečistých“ (*eta* 穢多), ktorých príslušníci boli na samom dne spoločnosti⁴⁸.

Totalitný charakter vlády ďalej umocňovala činnosť tajnej polície a prítomnosť kontrolných stanovísk na hraniciach provincií, popri cestách a v mestách. Všetky vrstvy obyvateľstva boli kolektívne registrované – samuraji v rámci rodov, roľníci v dedinách, remeselníci a obchodníci v cechoch – a boli pod dohľadom svojich nadriadených, pričom pri porušení zákona bola v rámci idey kolektívnej zodpovednosti potrestaná celá rodina alebo kolektív vinníka⁴⁹, čo malo zabezpečiť účinnejšie dodržiavanie pravidiel a ochranu verejného poriadku.

Kresťanstvo odporovalo tomuto konfuciánskemu systému podriadenosti voči autoritám. Zároveň slúžilo ako jeden z krokov európskej kolonizácie, čo Japonci nechceli dopustiť. Menšie protikresťanské pogromy sa udiali ešte za života Hidejošioho⁵⁰ a Iejasua, kedy jezuiti takmer ovládli Kjúšú⁵¹, počas obdobia Edo ale definitívne vypuklo celoštátne prenasledovanie. Jeho vrcholom bolo povstanie v roku 1637, kedy sa roľníci z polostrova Šimabara vzbúrili proti tyranii miestneho kniežaťa a podarilo sa im ho zvrhnúť. Na čele povstania stáli aj kresťania, ktorí ho chceli využiť pre svoje oslobodenie. Šógunát reagoval protiútokom a povstanie bolo potlačené. Zároveň povstanie označil za dôkaz kresťanského rozvracačstva a podnikol kroky k uzavretiu krajiny pred všetkými zahraničnými vplyvmi⁵². Kresťanstvo v Japonsku tak s výnimkou niekoľkých izolovaných protizákonných skupín prakticky zaniklo.

Prenasledovanie bol ale najmä politický spor, v prípade, že cudzinci kresťanstvo ani svoj vplyv nešírili, neboli potrestaní. Dôkazom bola činnosť Williama Adamsa (japonským menom Miura Andžin 三浦按針, 1564–1620). Jednalo sa o anglického námorníka, ktorý v krajine pristál s Holanďanmi v roku 1600 a stal sa prvým Európanom, ktorému bol udelený samurajský titul. Bol tiež Iejasuovým osobným

⁴⁸ Bolí nazývaní aj „neľudia“ (*hinin* 非人). Ich „nečistosť“ spočívala vo vykonávaní najpodradnejších prác súvisiacich so spracovaním mŕtvol zvierat (kožiari) a starostlivosťou o mŕtvych ľudí (kati, hrobári). Ich postavenie možno prirovnať ku kaste indických „nedotknuteľných.“ (REISCHAUER a CRAIG, s. 88–90).

⁴⁹ RATTI a WESTBROOK, s. 72–74.

⁵⁰ Známy prípad 26 ukrižovaných mučeníkov z Nagasaki.

⁵¹ REISCHAUER a CRAIG, s. 80–81.

⁵² VASILJEVOVÁ, s. 255–256.

poradcom a oficiálnym prekladateľom, a to napriek svojej protestantskej viere. Kontakt s krajinou následne zahájili aj Angličania a najmä Holanďania, ktorí sa nevenovali misionárskej činnosti, ale iba obchodu⁵³.

Po Šimabarskom povstaní nastala úplná izolácia krajiny (*sakoku* 鎖国). Bol zakázaný odchod obyvateľov z Japonska a všetci, ktorí v tom čase neboli prítomní na ostrovoch, mali zakázaný návrat naspäť. Prístup do krajiny si udržali iba Holanďania, ktorí mali právo raz ročne poslať jednu loď na ostrov Dedžima v Nagasaki, k čomu dostali povolenie vďaka tomu, že v krajine nepôsobili ich misionári. Obchod s Holanďanmi zároveň predstavoval takmer jediný kontakt Japonska s vonkajším svetom na ďalších 200 rokov⁵⁴.

1.6 Koniec japonského feudalizmu

Po ukončení vojen a nastolení relatívneho mieru počas obdobia Edo prešla aktívna úloha samurajov v spoločnosti nevyhnutnou zmenou. Hoci zostali príslušníkmi vojenskej šľachty a naďalej sa venovali štúdiu bojových umení, tieto poznatky už boli zväčša iba teoretické. Nová vláda teda väčšinu samurajov uplatnila v úradníckych funkciách orgánov štátnej správy a administratívy⁵⁵. Možno sa tiež domnievať, že vláda sama nechcela, aby sa lokálni vojaci venovali výraznému výcviku, keďže by to mohlo ohroziť jej pozíciu v provinciách.

Zmenu prinieslo až prelomenie izolácie z donútenia Západných mocností v polovici 19. storočia. Nemalý vplyv mala ich technologická a vojenská vyspelosť, ktorej domáci samurajskí páni zaseknutí v 16. storočí nemali šancu konkurovať. Zároveň vyvstala slabosť šógunátu, ktorý sa vo všetkom podriaďoval zahraničným veľmociam, čo nepriateľské rody považovali za príležitosť ho zvrhnúť a obnoviť vládu cisára. Začalo sa tak obdobie konca šógunátu (*Bakumacu* 幕末) sprevádzané najprv záškodníckymi činnosťami a neskôr otvorenou občianskou vojnou.

Posledný šógun Tokugawa Jošinobu (徳川慶喜, 1837–1913) bol zvrhnutý v roku 1868 alianciou Saččo (*Saččo dómei* 薩長同盟), ktorú tvorili najmä klany z juhozápadu Japonska. Tie boli od centrálnej moci najvzdialenejšie a vláda tak na ne mala iba malý vplyv. To im umožnilo nakupovať moderné zbrane od Európanov, s pomocou ktorých

⁵³ KODET, s. 378–379.

⁵⁴ REISCHAUER a CRAIG, s. 91.

⁵⁵ Tamtiež, s. 92–93.

zvít'azili. Bola obnovená cisárska moc na čele s cisárom Mucuhitom (睦仁)⁵⁶ a začalo sa obdobie „osvietenej vlády“ – Meidži (*Meidži džidai* 明治時代, 1868–1912)⁵⁷.

Na porážke šógunátu sa podieľali spojené sily kniežat a samurajov, z ktorých mnohí odmietali vplyv zahraničných síl, a požadovali opätovné uzavretie krajiny. Nová vláda ale pokračovala v kontakte s mocnosťami a v modernizácii krajiny, čo viedlo k nespokojnosti konzervatívco. Nasledujúce reformy stierali spoločenské rozdiely medzi obyvateľstvom, boli zrušené kniežacie léna, samurajské privilégia a bola nastolená všeobecná branná povinnosť, čo zvláštne postavenie samurajov ako vojenských spoločenských zložiek prakticky anulovalo. Keď v roku 1873 vláda všetkých samurajov jednorázovo vyplatila, ich inštitúcia prestala existovať. Samuraji totiž prišli o stály príjem a museli si nájsť zamestnanie.

Situácia vyvrcholila vypuknutím Sacumského povstania v roku 1877, kedy sa vzbúrili nespokojní konzervatívni samuraji, ktorí sa snažili zvrátiť smerovanie krajiny späť a získať stratené postavenie. Na ich čelo sa postavil Saigó Takamori (西郷隆盛, 1828–1877), jeden z bývalých vodcov aliancie Saččo. Jednalo sa o definitívny konflikt medzi neprispôsobivými samurajmi a ich moderne zmýšľajúcimi protivníkmi, v ktorom boli rebeli porazení a poslední z nich vrátane Saigóa spáchali samovraždu⁵⁸.

Po 700 rokoch militantnej nadvlády tak bola vojenská šľachta oficiálne odstavená od priamej moci v krajine. Samurajstvo ale úplne nezmizlo, keďže väčšina príslušníkov triedy bola v konečnom dôsledku úspešne donútená nájsť si nové uplatnenie v spoločnosti. Nenastalo prenasledovanie bývalých šľachticov ani bojovníkov, ale každý dostal možnosť prispôbiť sa zmenám. V tom čase boli tiež súčasťou vlády aj bývalé kniežatá a samuraji, ktorí sa podieľali na páde šógunátu, a súhlasili s prebiehajúcimi reformami. Množstvo z nich si našlo uplatnenie aj v nových armádnych, administratívnych a úradníckych pozíciách. Zrušenie samurajskej vrstvy a feudalizmu tak bolo najmä oficiálne, keďže pretrvanie majetkových rozdielov a vplyv bývalých samurajov boli v praxi citeľné aj naďalej.

Samuraji boli produktom doby a ich existencia ako vojenskej vrstvy nevyhnutne spočívala v brutalite stredovekých vojen. Neboli iba čisto japonským fenoménom, po celú svoju históriu predstavovali premenlivý element, ktorý sa formoval kontaktmi so zahraničím vrátane Západu. Hoci vznikli ako obranné oddiely pred vonkajším

⁵⁶ Podľa éry, kedy vládol, mu bolo udelené aj posmrtné meno Meidži.

⁵⁷ VASILJEVOVÁ, s. 325–331.

⁵⁸ REISCHAUER a CRAIG, s. 139–145.

nepriateľom, vďaka svojmu vojensko-mocenskému postaveniu sa obrátili proti sebe a po väčšiu časť svojej existencie predstavovali nekontrolovateľné, a často nenávidené sily, ktoré kvôli vlastnej ctižiadostivosti uviedli celú krajinu do chaosu, pričom slúžili rôznym pánom, a najmä sami sebe. Tento charakter dokazuje fakt, že mier dokázala dosiahnuť až totalitná vláda, ktorej striktné pravidlá boli jediným prostriedkom ako si násilne vynútiť poslušnosť. Samuraji teda namiesto mýtických, čestných a verných bojovníkov v konečnom dôsledku predstavovali skôr klasické ozbrojené zložky v tradičnom žoldnierskom ponímaní.

2 Znaky samurajskej spoločnosti

Primárnou úlohou vojenskej šľachty počas celej histórie Japonska bolo samozrejme praktizovanie boja. Samurajské vojny začínajúce obdobím Heian, vrcholiace obdobím *sengoku* a končiace obdobím Meidži sa vyznačovali veľkou krutosťou a sú spojené s mnohými kontroverziami. Hoci existovala predstava spravodlivých a nespravodlivých vojen⁵⁹, po naštudovaní japonskej histórie je zrejmé, že hlavným dôvodom každej vojny bol rovnako ako inde vo svete osobný zisk a moc.

2.1 Štýl vedenia vojen

Napriek tomu, že existovala istá bojová etiketa a medzi samurajmi bolo zvykom sa pred bojom navzájom predstaviť a čestne vyzvať na súboj, skutočný priebeh bitky, ktorá pozdravy nasledovala, mal od zdvorilosti ďaleko⁶⁰. Počínanie v boji – či už na bojovom poli alebo v rámci duelu – síce sprevádzali určité pravidlá vymedzujúce čestné a nečestné konanie, aj tie ale boli produktom doby. Časté bolo mučenie súpera, klamy a podvody, navádzanie do pasce alebo útoky zo zálohy alebo v presile, pričom takéto stratégie neboli považované za nečestné⁶¹.

Cieľom boja tiež nebola iba porážka súpera obecne a naplnenie mocenských chŕťok vrchného veliteľa, ale aj preukázanie vlastných schopností radových vojakov. Dôkazom ich talentu a šikovnosti boli ukoristené hlavy porazených nepriateľov, ktoré slúžili ako trofeje. Ich počet alebo fakt, že patrili významnému protivníkovi, mali bojovníkovi zabezpečiť prestíž, postup po spoločenskom rebríčku a zlepšenie postavenia v rode. Po prezentácii pred veliteľom boli hlavy narazené na koly alebo za výkupné poslané rodinným príslušníkom mŕtveho, ak sa jednalo o významnú postavu⁶². Iný spôsob dokázania počtu zabitých nepriateľov predstavovalo odrezanie nosa spojené so stiahnutím kože z hornej pery alebo brady, ako dôkaz, že zabitý bol muž.

⁵⁹ Medzi spravodlivé patrili vojny proti tyranovi, za účelom pomsty v prípade vraždy príbuzného alebo s cieľom ukončenia chaosu v zemi. Medzi nespravodlivé patria vojny kvôli moci alebo prestíži a chamtivosti. Táto myšlienka sa ale objavuje až v teoretických spisoch zo 17. storočia, čiže po ukončení vojen. Je teda možné, že sa jednalo iba o zidealizovaný pohľad na historické udalosti. (CUMMINS, Anthony. *Samurai and Ninja: The Real Story Behind the Japanese Warrior Myth that Shatters the Bushido Mystique*. North Claredon: Tuttle Publishing, 2015. ISBN: 978-4-8053-1334-3. s. 105).

⁶⁰ KODET, s. 54.

⁶¹ CUMMINS, s. 106.

⁶² Tamtiež, s. 93–97.

Najpreferovanejšie ale bolo práve lovenie hláv, keďže bolo najlepším dôkazom o identite protivníka, zvlášť ak bol vysoko postavený⁶³.

Zvyk ukorist'ovania ľudských hláv je jedna z kontroverzných záležitostí spätých so samurajmi. Je to nielen kvôli samotnej brutalite takéhoto činu, ale aj faktu, že existovali prípady, kedy samuraji kvôli získaniu hláv alebo nosov zabíjali aj svojich spolubojovníkov alebo roľníkov so ženami a deťmi, prípadne si ich medzi sebou kradli⁶⁴. Takéto činnosti jednoznačne vyvracajú zažitý pohľad na samurajov ako nasledovníkov zdvorilostnej etikety a prevádzkovateľov čestných súbojov. Tiež je ale pravdou, že vyššie spomenuté praktiky boli považované za nečestný spôsob boja a v prípade odhalenia boli páchatelia za ich výkon potrestaní⁶⁵.

Pre zachovanie objektivity je tiež vhodné pripomenúť, že vo svetovom meradle sa nejednalo o nejakú japonskú zvrátenosť. Prakticky všetky kultúry sveta totiž odrezávali zabitým nepriateľom časti tiel či už za účelom počítania mŕtvych, ukážky vlastnej sily a zvýšenia prestíže alebo rôznych rituálnych praktík, pričom obeťami boli často aj civilisti⁶⁶. Na krutosti a barbarstve takéhoto aktu a fakte, že samurajské vojenské praktiky boli skutočne kultúrou lovcov hláv to ale samozrejme nič nemení.

2.2 Fenomén samovrážd

Kontroverznou kapitolou samurajstva je aj jednanie v prípade porážky. Opakovanou voľbou porazených samurajov totiž bola hromadná samovražda spojená s vyvraždením vlastných rodín a často celých klanov. Táto samovražda je tradične spätá s konceptom straty cti a upadnutia do hanby, ktorú spôsobila porážka. Je ale dôležité si uvedomiť, že takéto jednanie bolo najmä snahou o zabránenie nepriateľovi v znásilnení, mučení a následnom zabíaní žien i detí, a teda skôr zúfalým východiskom z už definitívne prehratej situácie⁶⁷. Jednotlivci, ktorí páchali samovraždy na bojisku alebo bezprostredne po boji, sa riadili podobnými dôvodmi, pričom sa týmto spôsobom tiež snažili vyhnúť tomu, aby protivník ukoristil ich hlavu ako trofej. Bolo totiž časté, že sa jeho spolubojovníci pokúsili s hlavou utiecť a priniesť ju jeho rodine. Alternatívou bolo počkať na protivníka a pred svedkami ho požiadať o sekundovanie pri samovražde. Stále by teda zomreli vlastnou rukou a vďaka svedkom by protivník nemohol ukoristiť

⁶³ CUMMINS, s. 83.

⁶⁴ KODET, s. 386.

⁶⁵ CUMMINS, s. 106; KODET, s. 386.

⁶⁶ Príkladom môže byť skalpovanie v Severnej Amerike zo strany domorodcov aj európskych kolonizátorov, ktorému padli za obeť ľudia bez ohľadu na ich vek, pohlavie či príslušnosť k armáde.

⁶⁷ REISCHAUER a CRAIG, s. 52.

hlavu ako vlastný úlovok. Voľbou smrti vlastnou rukou pred porážkou a zabitím tak chceli zabrániť zneucteniu ich mŕtveho tela nepriateľom⁶⁸. Do akej miery ale protivníci skutočne rešpektovali ich smrť a nevyužili situáciu je samozrejme otázne.

Tiež je vhodné poznamenať, že samovraždy nepáchali všetci preživší bojovníci porazenej armády, keďže by to logicky znamenalo úplné vyhladenie vojska, ale túto cestu volili najmä vysoko postavení samuraji a kniežatá, ktorých prežitie bolo pre nepriateľa nebezpečné. Existovalo totiž riziko, že títo preživší – hoci aj deti – prejdú do opozície a časom sa za príkoria pomstia. Bolo teda jasné, že už len z dôvodu budúceho smerovania a prežitia víťazného klanu nebude nikto z porazených ponechaný nažive⁶⁹. Ako možno vidieť na historickom príklade preživších z rodu Minamoto, ktorí prežili prvé fázy bojov s rodom Taira a neskôr tento rod sami zničili, jednalo sa o oprávnené obavy. Vyvražďovanie tak bohužiaľ možno považovať za produkt doby, ku ktorému sa v prípade existencie takejto hrozby uchýľoval každý.

Pre bojovnícku triedu existoval osobitný spôsob spáchania samovraždy, ktorý spočíval v rozrezaní spodnej časti brucha (*seppuku* 切腹) a následnom sťatí hlavy sekundantom (*kaišakunin* 介錯人). Malo ísť o formu vypustenia duše z tela, keďže brucho bolo považované za jej sídlo a centrum ľudskej energie. Samotné prevedenie záležalo na sile a schopnostiach konajúceho, a prítomnosti sekundanta, ktorý agóniu ukončil, a existovalo teda viacero možností uskutočnenia rituálu. Takáto bolestivá samovražda spojená prakticky s vyvrhnutím vlastných vnútorností zaživa tiež zrejme mala dokázať silu a odhodlanie bojovníka⁷⁰. Najstaršie prípady tohto rituálu pochádzajú už z obdobia Heian, čiže od samého počiatku existencie samurajov⁷¹.

Príčin pre spáchanie samovraždy bolo viacero. Okrem spomínaného vyhnutia sa zabitiu a zneucteniu sa mohlo napríklad jednať o protest voči konaniu pána (*kanši* 諫死), vyjadrenie hnevu a nespokojnosti (*funši* 憤死) či trest za nespĺnenie rozkazu alebo zlyhanie pri jeho plnení (*sokocuši* 粗忽死)⁷². Obzvlášť kontroverzným dôvodom bolo nasledovanie pána v smrti (*džunši* 殉死). V tomto prípade si vazali vzali život po smrti ich pána. Jednalo sa o vyjadrenie ich lojality, žiaľu a nevôle slúžiť inému pánovi.

⁶⁸ RATTI a WESTBROOK, s. 88.

⁶⁹ Ako príklad môžu poslužiť spomenuté prípady Minamoto no Jošicuneho alebo rodov Taira a Hódžó.

⁷⁰ KODET, s. 81.

⁷¹ Za prvého menom doloženého bojovníka, ktorý spáchal *seppuku* je považovaný Minamoto no Tametomo (源為朝, 1139–1170). (TURNBULL, Stephen. *Samurai: The World of the Warrior*. Oxford: Osprey Publishing, 2003. ISBN 1-84176-740-9. s. 73).

⁷² RATTI a WESTBROOK, s. 93.

Takéto prípady boli ale považované za zbytočnú smrť a nezmyselné oslabenie rodu. Obzvlášť kritizované boli incidenty, kedy vazali spáchali *seppuku* aj keď ich pán zomrel prirodzenou smrťou. Jednalo sa teda o neželaný jav, ktorý bol počas mierových časov obdobia Edo v roku 1663 dokonca zakázaný⁷³. Lénni páni pred bojom alebo na smrteľnej posteli takéto akcie tiež často zakazovali, pričom ako vyhrážka a trest za neposlušnosť slúžilo potrestanie príslušníkov samovrahovej rodiny⁷⁴.

Existovalo viacero spôsobov prevedenia samovraždy závisiacich od konkrétnej situácie, pričom sa nejednalo vždy o *seppuku*. Na konci obdobia Heian napríklad viacerí členovia rodu Taira po prehratej námornej bitke pri Dan no Ure v roku 1185 spáchali hromadnú samovraždu skokom z lodí a utopením v mori⁷⁵. Za iným prípadom stál stratég Jamamoto Kansuke (山本勘助, 1501–1561) počas obdobia *sengoku*. Armádu svojho pána pred bojom rozdelil a čakal, že jej druhá časť podnikne prekvapivý útok na nepriateľa. Oslabené vojsko ale v bitke prehrávalo a Kansuke si myslel, že jeho stratégia zlyhala. Vyrazil teda do boja v samovražednom útoku s cieľom zahynúť. V bitke bol naozaj zabitý, pričom jeho pán ale v boji pokračoval, kým nedorazila druhá časť vojska a nepriateľ bol porazený. Iróniou osudu teda Kansukeho plán nakoniec fungoval a jeho pán zvíťazil⁷⁶. Zbytočne ale stratil jedného zo svojich najlepších stratégov, ktorý mohol byť užitočný v ďalších bojoch, čo dokazuje zbrklosť a nerozumnosť takýchto akcií.

Dôvodom pre *seppuku* bolo aj porušenie vazalskej prísahy, či už vo forme neposlušnosti alebo vzbury. Prísahu samuraji spísali vlastnou krvou na papier, ktorý potom spálili pred obrazmi božstiev rodu a popol vypili. Nasledovne museli počúvať akékoľvek rozkazy svojich pánov bez ohľadu na ich názory aj životy⁷⁷, pričom v prípade nesúhlasu mali ich páni právo prikázať im spáchať *seppuku*. Záležalo to samozrejme na benevolencii ich pána a v prípade vzbury na jej úspešnosti. Ak sa totiž podarilo pána zvrhnúť a nahradiť, nehrozilo sprisahancom nebezpečenstvo. Z historických prípadov spomenutých v doterajšom texte je jasné, že predstava vernosti bola mnohokrát veľmi laxná a samuraji nehodlali slúžiť vodcom, ak boli schopnejší ako oni a dokázali ich nahradiť. Ak ale vzbury nevyšla alebo neposlušný samuraj nechcel, aby za jeho vzdor zaplatila jeho rodina, nedalo sa smrti vyhnúť.

⁷³ TURNBULL, s. 78–81.

⁷⁴ RATTI a WESTBROOK, s. 87.

⁷⁵ KODET, s. 123.

⁷⁶ TURNBULL, s. 75–76.

⁷⁷ RATTI a WESTBROOK, s. 87.

Podoba *seppuku* sa postupne vyprofilovala od spontánnych činov na bojiskách do prepracovaného rituálu. Ten pozostával z napísania predsmrtnej básne (*džisei* 辞世), zjedenia posledného kúska jedla a vypitia posledného dúška alkoholu. Následne sa prešlo k rezom. Prisediaci hodnostári sedeli v bezpečnej vzdialenosti a v prípade núdze mal sekundant odsúdeného bez čakania priamo stať. Išlo o prípady, kedy bol odsúdenec k činu donútený a existovalo riziko, že sa pokúsi o útek alebo útok na nadriadených. Sekundant tak pri náznaku vzdoru zakročil a prakticky plnil úlohu kata, čím sa zo samovraždy často stala poprava. Existencia takýchto opatrení dokazuje, že *seppuku* nebolo samozrejmosťou, ku ktorej sa až s fanaticky nezdravým pokojom odhodlali všetci bojovníci, ale často zvíťazil pud sebazáchovy a muselo byť násilne vynucované⁷⁸.

Z vojenských a samovražedných aktivít neboli vynechané ani ženy, od ktorých sa v prípade potreby tiež očakávalo buď bojovať v rámci posledného odporu alebo nasledovať svojich mužov v smrti. Samurajské ženy boli teda tiež trénované v boji so zbraňami a ich samovražedný rituál spočíval v podrezaní alebo prebodnutí hrdla⁷⁹. V prípade porážky to takto uľahčili mužom, ktorí ich nemuseli vlastnoručne povraždiť a v prípade smrti muža sa samy vyhli osudu porazených.

Pre zachovanie objektivity je vhodné pripomenúť, že rovnako ako v prípade lovu hláv, ani v prípade samovrážd sa nejednalo iba o nejakú japonskú zvláštnosť. Páchanie samovrážd či už v prípade porážky alebo na rozkaz nadriadeného totiž bolo rozšírené prakticky vo všetkých spoločnostiach s nejakou formou centrálnej vlády alebo feudalizmu po celom svete⁸⁰. Barbarskosť takéhoto činu to ale samozrejme neospravedlňuje.

2.3 Prístup k nižším vrstvám

Samuraji ako členovia šľachty si udržiavali odstup od nižšie postavených občanov, istému kontaktu sa ale nevyhli. Priebeh takýchto stretnutí závisel od historického obdobia. V období *senjoku* bola väčšina obyvateľstva ozbrojená a existovala tak šanca na obranu, po Hidejošiho „hone na meče“ a tokugawovských reformách spoločnosti ale zostali vrstvy prostého ľudu (*heimin* 平民) úplne bezbranné. Samuraji ako jediní mali

⁷⁸ CUMMINS, s. 107–110.

⁷⁹ RATTI a WESTBROOK, s. 116–118.

⁸⁰ Z Európy možno spomenúť napríklad samovraždu naľahnutím na meč, ktorú v prípade porážky páchali rímski generáli a ktorá tak bola *seppuku* dokonca veľmi podobná. V starovekom svete bola taktiež rozšírená samovražda na príkaz autorít, ako najznámejší prípad možno spomenúť filozofa Sokrata (470/469–399).

právo vlastníť a nosiť zbraň a kombinácia dlhého (*katana* 刀) a krátkeho meča (*wakizaši* 脇差) tak bola nielen súčasťou ich bojovej výstroje a povinným doplnkom k dennému oblečeniu aj v časoch mieru, ale zároveň aj odznakom ich postavenia⁸¹. Tieto meče boli zároveň držané v hlbokej úcte ako umelecké diela alebo rodinné artefakty.

To, že samuraji mali ako jediní v krajine právo byť dennodenne ozbrojení, malo aj svoje následky. Ich status aj zbraň im dávali priestor pre aroganciu, nadutosť a vyvyšovanie nad ostatné zložky obyvateľstva. Zároveň od nich očakávali preukazovanie úcty, pričom pri náznaku nezdvorilosti mal samuraj právo civilistu na mieste zabiť (*kirisute gomen* 斬り捨て御免). Samuraji taktiež mali právo si „odskúšať“ čepel nového meča na náhodnom okoloidúcom (*cudzigiri* 辻斬り).

Takéto absolútne práva nad životom a smrťou spojené s povýšeneckým správaním samurajov, a ich pohrdaním nižšími vrstvami, pochopiteľne viedli k obojstrannej nenávisti oboch skupín. Zároveň je ale pravdou, že samuraji netvorili homogénnu triedu a existovali medzi nimi hierarchické stupne založené na príjme, a teda aj veľké majetkové rozdiely, ktoré pochopiteľne ďalej ovplyvňovali ich práva⁸². Všetkých samurajov teda nemožno zaradiť do jednej kategórie ani ich správanie zovšeobecňovať. Existencia takýchto krutých zákonov teda síce naznačuje, že sa opísané udalosti stávali, nie je ale známe ako často a koľko samurajov tieto práva aj reálne využívalo.

Osobitné postavenie v krajine mali samuraji bez pána. Jednalo sa o samurajov, ktorí akýmkoľvek spôsobom prišli o pána alebo boli prepustení zo služby. Tieto skupiny vznikali počas celej existencie feudalizmu, ich postavenie sa ale menilo. Pred obdobím Edo sa premiešavali s obyvateľstvom a vstupovali do služieb iných pánov, po zakonzervovaní spoločenských vrstiev to už často nebolo možné⁸³, a vznikali tak veľké skupiny potulných samurajov, ktorí žili prakticky ako bezdomovci. Často predstavovali zdroje protištátnej činnosti, tvorili tlupy banditov alebo sa nechávali najímať ako ozbrojenci alebo učители bojových umení pre majetnejších občanov. Keďže nepatrili k žiadnemu rodu, neboli ani nikomu podriadení a boli teda nekontrolovateľní a nebezpeční. Ich kuriózne postavenie a povest' tiež viedla k nenávisti a pohrdaniu zo strany ostatných samurajov aj prostých občanov⁸⁴.

⁸¹ Kombinácia veľkého a malého meča sa označuje ako *daišó* (大小). (CUMMINS, s. 14).

⁸² RATTI a WESTBROOK, s. 95–96; s. 111–113.

⁸³ CUMMINS, s. 70.

⁸⁴ RATTI a WESTBROOK, s. 118–125.

2.4 Udržiavanie lojality

Pri štúdiu japonskej histórie vyplýva, že nelojálnosť mala v samurajskej kultúre výrazné miesto. Hoci teda existovalo neustále riziko vynútenej samovraždy, vyvraždenia celých rodín a všadeprítomnej smrti, ktoré mali udržať vazalov na uzde, samuraji boli zároveň vedení k očakávaniu zrady a praktikovaniu stavu neustálej ostrážitosti (*zanšin* 殘心)⁸⁵. Zároveň boli vedení k tomu, aby buď pomocou ľstí narušili ostrážitosť protivníka alebo využili jeho moment zaváhania a tým ho porazili, pričom myšlienka férového boja v dnešnom ponímaní „v Japonsku prakticky neexistovala.“⁸⁶

Napriek pomerne často porušovanej lojalite ale existovali prípady, kedy okolnosti žiadne manévry nedovoľovali a vazali museli pána poslúchnuť. Ako príklad možno spomenúť samotného Iejasua, ktorý nechal v roku 1579 popraviť svoju ženu a prikázal spáchať samovraždu najstaršiemu synovi po tom, ako sa prevalila ich účasť na sprisahaní proti Nobunagovi, ktorý bol vtedy jeho pánom⁸⁷. Keby neposlúchol, mohol byť sám považovaný za sprisahanca. Nemal teda na výber a príkaz vykonal.

Ako vazal Hidejošiho zase prijal jeho „ponuku“ na presun do nedávno dobytých provincií oblasti Kantó ako jej nový pán, hoci to znamenalo vzdanie sa rodinných lén, ktorým dovtedy vládol a úplný začiatok v nových regiónoch. Keďže sám Hidejoši ho do nových vzdialených oblastí chcel odsunúť, aby oslabil jeho vplyv v centrálnom Japonsku, musel poslúchnuť. Inak by bol považovaný za buriča, čo by predstavovalo zámienku pre diskreditáciu⁸⁸. Ani konečný zjednotiteľ Japonska sa teda nevyhol nutným obetiam na svojej ceste k moci, kvôli ktorej musel za každých okolností zostať nažive.

Cieľ, ktorý chceli páni vo vernosti svojich vazalov dosiahnuť a ktorý bol považovaný za vrchol, môže ilustrovať nasledujúci príbeh:

„Keď raz tretí šógun z rodu Tokugawa, Iemicu [徳川家光, 1604–1651], pri návšteve rodu v Kii hovoril s miestnymi skúsenými žoldniermi, ktorí boli poverení výcvikom nových bojovníkov, a opýtal sa ich na ich názor, čo je základom úspešnej stratégie, ich odpoveď mala pragmatickú jednoduchosť, aká nebola prekonaná v žiadnej armáde sveta: ‚Nesmie sa nikdy uvažovať!‘ Koniec koncov, rozhodnutie už pred udelením rozkazu

⁸⁵ ARCHER, Joshua. Understanding Samurai Disloyalty. *New Voices: A Journal for Emerging Scholars of Japanese Studies in Australia and New Zealand* [online]. Volume 2, December, 2008, s. 80–102. ISSN 1833-5233. [vid. 10. 05. 2017]. Dostupné z doi: <http://dx.doi.org/10.21159/nv.02.05>. s. 82.

⁸⁶ Tamtiež, s. 89.

⁸⁷ KODET, s. 279.

⁸⁸ Tamtiež, s. 307.

vykonal niekto iný a niekde inde. Ich úlohou bolo poslúchnuť. Je pochopiteľné, že ,odpoveď sa Iemicuovi páčila‘ [...].“⁸⁹

Samozrejme je diskutabilné, do akej miery sa naozaj podarilo spomínaný stav realizovať, tento príbeh ale stručne zobrazuje, že mýtická samurajská lojalita hraničiaca s bezduchým fanatizmom v skutočnosti nebola dobrovoľná a keďže bojovníci nemali priestor pre vlastné rozhodovanie, teda skôr predstavovala násilnú kontrolu⁹⁰.

Existovali ale aj prípady vazalov, ktorí z vlastnej vôle zostali svojim pánom verní napriek nepriaznivým a nevýhodným okolnostiam. Najznámejším je incident 47 *róninov*, ktorí v roku 1702 pomstili svojho pána. Ten bol za vyprovokovaný útok na nadriadeného donútený k samovražde. Jeho rod bol následne rozpustený, čím sa z jeho vazalov stali samuraji bez pána. 47 z nich ale vzalo situáciu do vlastných rúk a po takmer dvoch rokoch pripravili napadli sídlo onoho nadriadeného a zabili ho spolu so samurajmi, ktorí ho bránili. *Róninom* bolo následne vládou prikázané spáchať *seppuku*, keďže ich čin odporoval rozhodnutiu šógunátu, ktoré zodpovedalo vtedajším zákonom.

Tento incident na jednej strane viedol k mýtizácii účastníkov, ktorí boli považovaní za dokonalý príklad vazalskej vernosti, ale na druhej strane vyvolal debaty a kontroverzie⁹¹. Z vtedajšieho niekoľkostupňového vazalského systému totiž nebolo jasné, ktorému pánovi mali vazali primárne slúžiť. Samurajské pravidlá tak boli plné protichodností a nejasností, keďže bojovníci mali jednak slúžiť za cenu svojich životov svojmu priamemu nadriadenému a zároveň nasledovať príkazy z najvyšších miest, nech bol ich dopad na onoho lénneho pána akýkoľvek. Problémy tohto typu viedli k rozvetveniu a rozdrobeniu názorov na úlohu samurajov a podstatu „cesty bojovníka.“

2.5 Teórie o „ceste bojovníka“

Koncept „cesty bojovníka“ v zmysle životnej filozofie a morálneho kódexu je téma, ktorej sa behom storočí venovalo viacero autorov. Vzniklo tak množstvo jeho verzií vrátane výrazov, ktorými bol označovaný. Dnes je najčastejšie označovaný termínom *bušidó* (武士道), hoci to nebol hlavný ani jediný pojem používaný v historických spisoch a po prvýkrát sa objavuje až v 17. storočí⁹².

⁸⁹ Cit. in: RATTI a WESTBROOK, s. 92.

⁹⁰ ARCHER, s. 99.

⁹¹ KODET, s. 399–401.

⁹² Existovali tiež označenia ako cesta boja (*budó* 武道), cesta vazala (*hókónin no miči* 奉公人の道), cesta vojaka (*heidó* 兵道) alebo cesta samuraja (*šidó* 士道). Neexistoval ale jednotný všeobecný termín a tieto pojmy sa používali spolu s pojmom *bušidó* bez výraznej preferencie. (BENESCH, Oleg. *Inventing the*

Tejto téme sa venovali najmä teoretici počas obdobia Edo, kedy bol tento koncept výrazne idealizovaný. Bolo to práve vďaka absencii reálnych bojových situácií a teda priestoru pre historický revizionizmus. Asi najvýznamnejším dielom z tohto obdobia je spis *Hagakure* („Skrytý v listí“, 葉隠), ktorého autorom je Jamamoto CUNETOMO (山本常朝, 1659–1719). V diele predstavuje idey absolútnej vazalskej oddanosti⁹³, svoje názory na česť, hanbu⁹⁴ a etiketu, komentáre na vtedajšie udalosti a ukážkové príbehy. Pravdepodobne najdôležitejším príspevkom tohto diela je ale jeho pohľad na miesto smrti v živote samuraja:

„Cesta samuraja spočíva vo vzťahu k smrti. Keď dôjde na voľbu buď alebo, samurajovi neostáva nič iné, ako sa rýchlo rozhodnúť pre smrť. [...] Keď sme nútení vybrať si medzi životom a smrťou, dosiahnutie cieľa nie je dôležité.

Všetci chceme žiť. [...] Avšak nedosiahnuť cieľa a aj tak žiť ďalej je zbabelosť. [...]

Zomrieť bez dosiahnutia cieľa je v skutku hanebná smrť hodná možno psa a tiež prejav fanatizmu. [...] Taká je podstata Cesty samuraja. Kto sa dokáže každé ráno i večer sústrediť a zamerať na svoj cieľ, kto dokáže žiť tak, akoby jeho telo bolo už mŕtve, získa na Ceste slobodu. Bude viesť bezúhonný život a naplní svoje poslanie.“⁹⁵

Takéto radikálne myšlienky sú podstatou celého diela a podľa CUNETOMA aj života samuraja. Aplikuje ich aj pri posudzovaní historických udalostí ako napríklad incidentu 47 *róninov*, ktorých čin kritizoval za to, že nejednali okamžite, ale že sa takmer dva roky pripravovali. Podľa neho totiž mali zaútočiť hneď bez ohľadu na výsledok⁹⁶. Vďaka tomuto laxnému prístupu k životu teda možno tvrdiť, že CUNETOMOVA verzia „cesty bojovníka“ prakticky predstavuje formu kódexu smrti⁹⁷.

Way of the Samurai: Nationalism, Internationalism and Bushido in Modern Japan. Oxford: Oxford University Press, 2014. ISBN 978-0-19-870662-5. s. 4).

⁹³ „Dobrym vazalom je ten, komu úprimne záleží predovšetkým na jeho pánovi. Taký poddaný je zo všetkých najlepší.“ (JAMAMOTO, CUNETOMO. *Hagakure: Kniha samuraje.* Bratislava: CAD Press, 2013. ISBN 978-80-88969-62-4. s. 20).

⁹⁴ „Vítazstvo alebo porážka sú [...] podmienené prechodnými okolnosťami. Hanbe sa vyhnete inak. Hanbu zmyjete smrťou. Aj keď bude porážka nevyhnutná, neprestávajte sa mstiť. Ani múdrosť ani technika tu nehrajú rolu. Pravý muž nepremýšľa o víťazstve ani porážke a vrhá sa neohrozene naproti iracionálnej smrti.“ (Tamtiež, s. 35).

⁹⁵ JAMAMOTO, s. 20.

⁹⁶ Tamtiež, s. 34.

⁹⁷ RATTI a WESTBROOK, s. 92.

Celá vojenská história Japonska tomuto princípu všadeprítomnej smrti síce nasvedčuje, Cunetomo ale zachádza ešte ďalej a tvrdí, že bojovať a zomierať treba bezmyšlienkovito kvôli ideálu cti a vernosti voči pánovi, a vôbec pri tom nemyslieť na zdravý rozum. Samurajov tým stavia do pozície šialených vraždiacich strojov, čo je v porovnaní s reálnou históriou samozrejme naivné a prehnané.

Tiež je dôležité brať do úvahy kontext Cunetomovho života. On sám totiž žil v čase mieru obdobia Edo, nikdy nebojoval a všetky jeho názory sú tak iba čisto akademické⁹⁸. Taktiež možno namietat', že svoje vlastné myšlienky sám nepraktikoval. Po smrti svojho pána totiž poslúchol jeho želanie a namiesto toho, aby ho nasledoval v smrti, ako predtým túžil, sa rozhodol žiť v ústraní budhistického chrámu ako mních až do svojej smrti⁹⁹. Nech už teda ide o poslúchnutie želania pána alebo fakt, že spáchať *džunši* už bolo vtedy šógunátom zakázané, toto konanie je stále v istom smere v rozpore s jeho názorom o jednoznačnej a bezmyšlienkovitej voľbe smrti vždy, keď sa naskytne príležitosť. Cunetomove myšlienky teda z objektívneho hľadiska možno považovať iba za teoretické úvahy.

Ako realistickejší protiklad Cunetoma možno uviesť Mijamota Musašiho (宮本武蔵, 1584–1645). Jednalo sa o šermiara a umelca, ktorý strávil mladosť ako potulný *rónin*, pričom na svojich cestách viedol súboje s inými majstrami. Neskôr si našiel uplatnenie ako učiteľ šermu v službách klanu Hosokawa (細川)¹⁰⁰. Zúčastnil sa aj bojov pri Sekigahare, Ósake a Šimabare, mal teda množstvo skúseností z reálneho boja. Svoje názory a filozofiu vyjadril v diele *Kniha piatich zvitkov* (*Go rin no šo* 五輪書)¹⁰¹.

Hoci je tento spis zameraný najmä na rady v bojovom výcviku, Musaši v ňom predstavuje aj svoje stoické zamyslenia, zenové (禪) filozofické myšlienky¹⁰² a úvahy. Mnohé jeho názory sú diametrálne odlišné od tých Cunetomových a to hlavne v oblasti podstaty samurajov a ich vzťahu k smrti:

„Cesta bojovníka si v prvom rade vyžaduje oboznámenie sa s tradíciami a bojovými umeniami. [...] Vo všeobecnosti sa ľudia domnievajú, že bojovníci myslia iba na jediné; na svoje odhodlanie zomrieť. Čo sa smrti

⁹⁸ ZEMAN, Jakub. Predmluva. In: Cunetomo JAMAMOTO. *Hagakure: Kniha samuraje*. Bratislava: CAD Press, 2013. s. 7–11. ISBN 978-80-88969-62-4. s. 11.

⁹⁹ KODET, s. 392.

¹⁰⁰ Tamtiež, s. 395–397.

¹⁰¹ Prípadne *Kniha piatich kruhov*.

¹⁰² „[...] Cesta je prázdnota. V prázdnote je dobro a nie je tam zlo. Múdrosť existuje, logika existuje, Cesta existuje a myseľ je prázdna.“ (MIJAMOTO, Musaši. *Kniha piatich zvitkov*. Citadella, 2014. ISBN 978-80-89628-45-2. s. 142).

týka, nie je vymedzená iba pre bojovníkov. Žobráci, ženy, roľníci, [...] poznajú svoju povinnosť a [...] poddávajú sa smrti, v tomto ohľade niet rozdielu. Cesta bojovníka znamená byť vo všetkom lepší ako ostatní. [...] bojovník vždy myslí na záujmy svojho pána, ale aj na vlastné záujmy, na to, aby získal uznanie a patričné spoločenské postavenie. Sila bojových umení poskytuje možnosť všetko toto dosiahnuť.“¹⁰³

[...]

„Ak ti ide o život, musíš využiť všetky nástroje. Ani jeden bojovník by sa nemal zmieriť s tým, že zomrel so svojimi mečmi po boku bez toho, aby ich použil.“¹⁰⁴

Pre Musašiho teda na rozdiel od CUNETOMA nebolo hlavné zomrieť bez ohľadu na následky a osobné ciele, ale presný opak, čiže splnenie svojich cieľov a vyhnutie sa smrti za každých okolností. Predstavuje tak opis životných hodnôt samurajov, ktorý je pri spätnom pohľade na japonskú históriu určite bližší realite ako ten CUNETOMOV. Zároveň vychádza z jeho vlastných skúseností, keďže Musaši bol známy tým, že v súbojoch vyslovene podvádzal a využíval rôzne lsti na to, aby za každých okolností dosiahol víťazstvo¹⁰⁵.

Ďalšou protiváhou k CUNETOMOVÝM názorom sú dobové spisy o praktizovaní *zanšinu*. Príkladom môže byť kniha rodinných tradícií umenia vojny (*Heihó kadenšo* 兵法家伝書), ktorej autorom je JAGJŮ MUNENORI (柳生宗矩, 1571–1646), opäť známy šermiar a oficiálne ustanovený učiteľ bojových umení rodu Tokugawa. V tejto knihe sa okrem bojových techník vyjadruje aj k zachovaniu neustálej ostražitosti:

„Dokonca aj keď sedíš vo vnútri, najprv sa pozri hore, potom pozri doľava a doprava, či tam nie je niečo, čo by zhora mohlo spadnúť. Keď sedíš pri dverách alebo prepážke, všimni si, či sa nemôže prevrhnúť. Ak sa ocitneš v prítomnosti šľachticov s vysokým postavením, buď si vedomý, že sa môže stať niečo neočakávané. Dokonca keď vychádzaš a vchádzaš dverami, nezanedbávaj to, čo ide dnu a von, vždy buď v strehu.“¹⁰⁶

Munenori teda tiež popisuje paranoidnú atmosféru konca obdobia *senjoku* a podobne ako Musaši vyzdvihuje úplné nasadenie a použitie všetkých prostriedkov za účelom prežitia. Z pozície svedkov konca obdobia *senjoku* a jedných z posledných skutočne

¹⁰³ MIJAMOTO, s. 46.

¹⁰⁴ Tamtiež, s. 56.

¹⁰⁵ ARCHER, s. 90.

¹⁰⁶ Cit. in: ARCHER, s. 89.

bojujúcich samurajov pred obdobím Edo teda ich myšlienkam možno pripísať väčšiu váhu a historickú presnosť.

Idey o samurajskej vernosti ako plynúcej z morálneho kódexu „cesty bojovníka“ teda nemožno zovšeobecňovať. Na jednej strane existovali prípady skutočnej vazalskej lojality a kniežacej veľkorysosti, na druhej strane tiež existovali prípady služobnej zrady a panovníckej krutosti. Keďže tento smer bol tiež ovplyvnený dobovým myslením a náboženstvom, vznikol priestor pre jeho filozofický rozmer. Samotná „cesta bojovníka“ tak predstavovala spôsob panovníckej kontroly nad vazalmi aj životnú filozofiu. Vzhľadom na povahu samurajských vojen je ale potrebné uznať, že praktické prevedenie tejto ideológie zväčša odpovedalo snahe o dosiahnutie prvého prípadu.

Dobové pramene korešpondujú s povahou samurajov ako samostatných entít nasledujúcich vlastné ciele za každých okolností. Hoci nepochybne existovali prípady uprednostnenia vyšších cieľov ako túžby jednotlivcov, ktoré si vyslúžili obdiv, ich výskyt je skôr ojedinelý. Je tiež pravdou, že po ideologickej a myšlienkovvej stránke prinášalo samurajom ich postavenie priestor pre filozofické úvahy, skutočne sa nimi ale vo veľkom zaoberali až v období vynúteného mieru, pod dohľadom totalitnej vlády a to najmä v teoretickej forme, pričom sa dopúšťali historického revizionizmu a výrazného idealizovania minulých udalostí. Nemožno ale hovoriť o nejakej samurajskej ideovej výnimočnosti, keďže podobné úvahy možno nájsť po celom svete. Totalitná vláda tohto obdobia so svojím zameraním na vynútenú poslušnosť tiež vyvracia ideál samurajskej lojality a sebaobetovania.

3 Japonský nacionalizmus a militarizmus

Po zrušení samurajstva v období Meidži prešlo plnenie vojenských úloh na pravidelnú armádu. Tá bola zmodernizovaná podľa Západného vzoru v oblastiach výzbroje, tréningu aj výzoru. Odpútanie od starých zvykov bolo prejavované taktiež navonok, upustilo sa od stredovekých odznakov, boli zavedené jednotné uniformy, nosenie *katany* bolo zakázané a zbraň bola nahradená šabl'ou. Vedenie vojny bolo zamerané na strategické výhody a jednotnú koordináciu celého vojska na rozdiel od klanového súperenia o prestíž.

Prijatie ústavy a konanie parlamentných volieb v období Meidži ale zároveň nedokazovali úplný prerod spoločnosti na demokratickú. Volebné právo malo totiž iba 1% obyvateľstva a ústava zaručovala výraznú moc cisára a vojska. Vplyv armády na smerovanie vlády bol výrazný aj vďaka prítomnosti bývalých samurajov vo vládných funkciách¹⁰⁷. Nemožno teda hovoriť o úplnom oddelení vojenských zložiek od vlády a jednoznačnom zániku samurajov v krajine.

3.1 Vojenské aktivity v období Meidži

Rýchla modernizácia a napredovanie postavili Japonsko do pozície najvyspejšieho štátu východnej Ázie, čo v spojení s jeho vojenskými zložkami znamenalo, že snaha o ovládnutie jeho slabších susedov bude iba otázkou času. V období Meidži sa krajina nakoniec zapojila do dvoch vojen – proti Číne (1894–1895) a Rusku (1904–1905). Jednalo sa teda o konflikty s jej ázijskými susedmi, ktoré viedli k územným ziskom na kontinente a upevneniu postavenia Japonska na medzinárodnej scéne medzi imperialistickými mocnosťami tej doby. Spolu s ďalšími bojmi v nasledujúcom období tiež Japonsku umožnili založiť stále d'žavy na kontinente v podobe úplného anektovania Kórey, Tchaj-wanu a niekoľkých strategických bodov v Číne. Hidejošiho sen sa stával skutočnosťou.

Počas týchto bojov dochádzalo k rôznym zverstvám, výrazne sa ale nevzd'alovali od vojnových skutkov ostatných národov. Existujú ale prípady, kedy sa vojenské zložky svojim správaním priblížili svojim predkom.

Jeden takýto prípad sa stal v októbri 1894 behom čínsko-japonskej vojny, kedy bolo japonskou armádou s'atých 38 čínskych zajatcov. Malo sa jednať o výstrahu

¹⁰⁷ Jednalo sa najmä o bývalých príslušníkov aliancie Saččó, ktorí sa zvrhnutím šógunátu dostali k moci. Najvýznamnejším príkladom expanzívnych síl bol generál Jamagata Aritomo (山縣有朋, 1838–1922). (SKRIVAN, Aleš. *Cestou samurajů*. Praha: Mladá fronta, 1984. 23-054-84. s. 12–13).

ostatným zajatcom po tom, ako napadli nemocnicu Červeného kríža a zabili ranených. Tento čin bol dobovou japonskou propagandou označený ako ukážka spravodlivosti japonskej armády oproti brutalite čínskych vojakov¹⁰⁸.

Ďalší prípad nastal po smrti cisára Mucuhita v roku 1912. V deň jeho pohrebu sa totiž generál Nogi Maresuke (乃木希典, 1849–1912) rozhodol nasledovať ho v smrti a spolu so svojou manželkou spáchali *seppuku*. Tento čin bol prijatý veľmi rozporuplne. Väčšina dobových komentátorov jeho čin oslavovala ako oživenie starých japonských hodnôt, našli sa ale aj takí, ktorí ho odsudzovali ako teatrálny, nehodný opakovania a nebezpečný. Zároveň ale existuje možnosť, že ho k tomuto aktu viedli čisto osobné príčiny. Generál bol opisovaný ako precitlivený a veľmi ťažko znášal dopady svojich rozhodnutí. Počas svojej kariéry sa totiž dopustil mnohých chýb, symbolických prečinov aj taktických a osobných zlyhaní. K symbolickým prečinom patrí hanba zo straty cisárskej zástavy počas Sacumského povstania, k taktickým možno zaradiť jeho velenie počas obliehania Port Arthuru a Mukdenu behom rusko-japonskej vojny v roku 1904. Hoci mestá dobyl (Port Arthur za jeden deň), čím si v Japonsku vyslúžil slávu, jeho taktika priameho útoku viedla k desaťtisícovým stratám. Do osobných strát patrí smrť brata, ktorý sa pridal k rebelom počas Sacumského povstania a smrť oboch jeho synov počas rusko-japonskej vojny. Keďže tieto udalosti spomenul aj vo svojom rozlúčkovom liste, kritici jeho *džunši* pripisujú psychickým problémom spôsobeným práve kariéromi zlyhaniami a stratou synov a vojakov, za ktorú sa ako ich otec a veliteľ vinil¹⁰⁹. Rozmer jeho samovraždy ako lojálneho aktu voči zosnulému cisárovi tak možno spochybníť a považovať ju skôr za spôsob, ako skončiť s vlastným trápením. Voľbou *seppuku* sa zároveň pokúsil tieto dôvody zakryť a zachovať si tvár.

K nasledovaniu starých samurajských praktík teda v tomto období dochádzalo, boli ale skôr zriedkavé a vyvolávali aj kritické alebo rozporuplné názory. Zároveň ale tieto prípady dali priestor debatám ohľadom *bušidó*, ktoré ako ideológia naberalo na popularite od prelomu storočí¹¹⁰.

¹⁰⁸ UTAGAWA Kunimasa (歌川国政). Kresba s'atia násilníckych čínskych vojakov (*Bókó šinhei o zanšu suru zu* 暴行清兵ヲ斬首スル圖). 1894. [vid. 29. 05. 2017]. Dostupné z: <http://www.mfa.org/collections/object/illustration-of-the-decapitation-of-violent-chinese-soldiers-b%C3%B4k%C3%B4-shihei-o-zanshu-suru-zu-150034>.

¹⁰⁹ BENESCH, s. 151–156.

¹¹⁰ Tamtiež, s. 132.

3.2 Oživenie *bušidó*

Počas obdobia Meidži bolo Japonsko vystavené novinkám nielen technologickým, ale aj ideologickým. Do krajiny prenikali zahraničné myšlienkové smery, čo na jednej strane vyvolalo záujem o všetko Západné a na druhej strane snahu o štúdium domácej filozofie. V rámci hľadania národnej identity sa teda na konci 19. storočia viacero japonských intelektuálov¹¹¹ venovalo témam starých ideí, ktoré kládli ako domáci ekvivalent Západných myšlienok. Tomuto revizionizmu sa nevyhlo ani ponímanie „cesty bojovníka,“ pričom zásadný význam malo dielo *Bušidó: Duša Japonska* (*Bushido: The Soul of Japan*), ktoré v roku 1900 napísal Nitobe Inazó (新渡戸稲造, 1862–1933).

Nitobe bol Západne orientovaný intelektuál a kresťan, pričom jeho kniha bola tiež určená najmä pre zahraničných čitateľov. Bola napísaná po anglicky a autor sa snažil domácu filozofiu zjednodušiť, a prispôbiť zahraničnému ponímaniu. Z celkového hľadiska je toto dielo významné tým, že v zmysle teórií o „ceste bojovníka“ spopulárnilo práve pojem *bušidó*, zároveň ale obsahuje aj stopy ideologického zavádzania.

Bušidó napríklad označuje za morálny základ pre celú spoločnosť a samurajom zjednodušene pripisuje príkladné rytierske vlastnosti:

„Za to, čím Japonsko bolo, vďaka samurajom. Neboli iba kvetom národa, ale aj jeho koreňom. Všetky milosrdné dary Nebies plynuli cez nich. Hoci si držali sociálne vyššie postavenie od obyvateľstva, určili im morálne štandardy a viedli ich svojím príkladom.“¹¹²

[...]

„Zo samurajov sa stal beau ideal celého národa. [...] Intelektuálne a morálne Japonsko bolo priamo či nepriamo dielom Rytierstva.“¹¹³

Nerozoberá teda problematiku konceptu *bušidó*, ale uvádza ho ako obdivovaný zdroj morálky pre celú spoločnosť a ekvivalent európskeho rytierstva. Jeho kontrolný a obmedzujúci rozmer taktiež idealizuje:

¹¹¹ Napríklad Ozaki Jukio (尾崎行雄, 1859–1954), Fukuzawa Jukiči (福沢諭吉, 1835–1901), Uemura Masahisa (上村正久, 1858–1925) alebo Suzuki Čikara (鈴木力, 1867–1926) a ďalší. (BENESCH, s. 45–72).

¹¹² NITOBÉ, Inazo. *Bushido: The Soul of Japan* [online]. Author's Edition. Revised and Enlarged. Tokyo: The Student Company, 1905. [vid. 29. 05. 2017]. Dostupné z: <https://archive.org/details/bushidosouljapa09nitogoog>. s. 146–147.

¹¹³ Tamtiež, s. 148–149.

„Keďže Bušidó, rovnako ako Aristoteles a niektorí moderní sociológovia, považovalo štát za opatrovníka jednotlivca, [...], on musí žiť a zomrieť buď preň alebo pre zástupcu jeho legitímnej autority. [...] Lojalita je etický výsledok tejto politickej teórie.“¹¹⁴

Zároveň sa ale dopúšťa rôznych protichodností:

„Beda dňu, kedy štát získa takú moc, aby požadoval kázať svedomiu občanov! Bušidó nevyžadovalo, aby sme naše svedomie urobili otrokom nejakého pána alebo kráľa. [...] Mužovi, ktorý obetoval svoje vlastné svedomie rozmarnej vôli alebo vrtochom alebo záľubám panovníka, bolo pri ocenení jeho skutkov udelené nízke miesto.“¹¹⁵

V mene idealizácie takisto ospravedlňuje aj samovražedné rituály:

„Ak samovražda neznamena nič viac ako smrť vlastnou rukou, Sokrates bol jasným prípadom samovraždy. Nikto by ho ale z tohto zločinu neobvinil, Platón, ktorý bol proti nej, by čin svojho učiteľa nenazval samovraždou.“

[...]

„[Seppuku] bolo zošľachtenie samozničenia, a nikto ho nedokázal vykonať bez vrcholnej chladnokrvnosti a pokojného vystupovania, a pre tieto dôvody bolo obzvlášť primerané profesii bušiho.“¹¹⁶

Určil tiež základné cnosti samuraja, ktoré formujú kapitoly knihy. Zaradil medzi ne odvahu, láskavosť, slušnosť, pravdovravnosť, česť, lojalitu a sebakontrolu, čo predstavuje ďalšiu snahu o priblíženie európskej filozofii, kódexom rytierstva a kresťanským hodnotám. Tiež to možno považovať za ďalší dôkaz jeho zovšeobecňovania celej samurajskej vrstvy a upravovania histórie.

Pri písaní sa teda Nitobe dopustil mnohých chýb. Danú problematiku príliš zjednodušil a idealizoval aj historické obdobie, aj jeho účastníkov. Samotný termín *bušidó* považoval za svoj vlastný neologizmus a nadhodnocoval tak svoju úlohu v prebiehajúcich debatách. Nerozlišoval rôzne obdobia japonských dejín a samurajov, a *bušidó* hodnotil ako jeden nemenný celok. Snaha o pokresťančenie *bušidó* je vzhľadom na japonskú históriu taktiež bizarným pokusom. Napriek úspechu v zahraničí bola teda jeho kniha v samotnom Japonsku ostro kritizovaná a na vtedajšiu spoločnosť

¹¹⁴ NITOBÉ, s. 80–81.

¹¹⁵ Tamtiež, s. 83–84.

¹¹⁶ Tamtiež, s. 105–106.

nemala veľký dopad ¹¹⁷. Zároveň ale predstavuje príklad vytrhávania udalostí a myšlienok z kontextu za účelom idealizácie a je predohrou nasledujúceho diania.

3.3 Medzivojnové obdobie a nástup militarizmu

Zapojenie Japonska do 1. svetovej vojny bolo iba okrajové a jeho vojenské aktivity predstavovali najmä obsadenie nemeckých kolónií v Ázii, ktoré boli ale vyhlásené za mandátne územie a k ich priamemu pripojeniu k Japonsku nedošlo. Nasledujúce roky sa niesli v znamení svetových hospodárskych kríz, ktorým sa nevyhlo ani Japonsko. Toto problematické obdobie v spojení s prírodnými katastrofami – najmä veľkým zemetrasením v Kantó z roku 1923 – a neschopnosťou vlády jednat' efektívne, vyvolávalo nedôveru voči zriadeniu a viedlo k radikalizácii spoločnosti, ktorej najväčším prejavom bol nárast nacionalizmu.

Vzrastajúci radikalizmus a agresivita sa prejavovali vznikom radikálnych skupín medzi obyvateľstvom aj v oficiálnych vojenských kruhoch. Armáda sa začínala správať stále nezávislejšie a pomocou zinscenovaných teroristických útokov pripisovaných čínskej strane stupňovali napätie na kontinente. Vrcholom bol tzv. Mandžuský incident (*Manšú džihen* 滿洲事變)¹¹⁸, ktorý bol využitý ako zámienka na obsadenie oblasti a založenie bábkového štátu Mandžusko v roku 1931.

Zároveň sa stupňovalo násilie radikálnych skupín v Japonsku, ktoré stáli za atentátmi cieľenými na civilných politikov. Dôležitými boli útoky Ligy krvnej prísahy (*Kecumeidan* 血盟団) na vládnych predstaviteľov¹¹⁹, ktoré symbolizovali zvrät v ponímaní nacionalistických aktivít. Súdne pojednávania totiž členovia tejto organizácie využili na propagandu svojich cieľov pomocou médií. Ich odôvodnenie vražd ako motivovaných vlasteneckým cítením a vyšším dobrom národa viedli k obratu vnímania verejnosti, ktoré ich prestalo vnímať ako teroristov a začalo ich považovať za patriotov. Konečný väzenský rozsudok bol teda iba symbolický a činy skupiny boli skutočne zjemnené ich domnelými vlasteneckými zámermi¹²⁰. Podpora verejnosti

¹¹⁷ Jej význam vzrástol až po vydaní japonských prekladov v nasledujúcom období a najmä v 80. rokoch. (BENESCH, s. 91–97).

¹¹⁸ Alebo Mukdenský incident.

¹¹⁹ Najznámejším bol tzv. „incident 15. mája“ (*go iči go džiken* 五一五事件), kedy bol ich obeťou premiér Inukai Cujoši (犬養毅, 1855–1932), ktorý bol zároveň posledným nevojenským premiérom pred 2. svetovou vojnou.

¹²⁰ LARGE, Stephen S. Substantiating the nation: terrorist trials as nationalist theatre in early Shōwa Japan. In: Sandra WILSON, ed. *Nation and Nationalism in Japan*. New York: RoutledgeCurzon, 2002. s. 55–68. ISBN 978-0-415-51533-7. s. 55–56; 66–67.

skupine, ktorá presadzovala štátnu totalitu dokazuje, že vtedajšie zriadenie a jeho predstavitelia sa naďalej netešili obľube obyvateľstva¹²¹.

Iný osud postihol sprisahancov zapojených do pokusu o štátny prevrat z 26. 02. 1936¹²². Prevrat bol potlačený a keďže ho organizovali vojenský dôstojníci, bol vojskom považovaný za vzburu a účastníci boli popravení. Armáda zároveň situáciu využila pre posilnenie svojho vplyvu na vládu a rozšírenie militarizácie. Pod zámienkou zabránenia podobným incidentom nasledovalo navýšenie zbrojenia, posilnenie protizápadných aktivít, revízia školstva a definitívne rozhodnutie o ďalšom agresívnom smerovaní za účelom nastolenia „*stability vo východnej Ázii*“¹²³.

3.4 Obnovenie samurajských tradícií

Počas 30. rokov behom obdobia Šówa (昭和時代, 1926–1989) došlo k definitívnemu návratu k samurajskej symbolike a ideológii. Bol to nevyhnutný výsledok dobového nacionalizmu založeného na idei dejinnej a národnej nadradenosti. Jednalo sa tiež o dôsledok pretrvávajúcej monarchie, kde mal výrazný podiel na moci aj cisár Hirohito (裕仁, 1901–1989)¹²⁴, ktorý vystupoval nielen ako hlava národa a hlavný veliteľ vojenských síl, ale aj ako náboženský vodca.

Cieľom vládnej propagandy bolo dosiahnuť absolútnu kontrolu nad obyvateľstvom, k čomu mal slúžiť práve cisár ako zjednocujúci a božský symbol národa a samuraj ako symbol lojálneho a poslušného služobníka¹²⁵. Zneužívanie histórie na militantné účely skrze osobnosť cisára teda bolo jasne cieľným politickým kalkulom založenom na prehnanej idealizácii a technikách indoktrinácie.

Preberanie samurajských tradícií prebehlo na rovine vnútornej aj vonkajšej. V tomto období došlo napríklad k návratu zakázaných *katán* do vojenských uniforiem ako odznaku a symbolu japonského vojaka, čo malo symbolizovať jasnú konotáciu so

¹²¹ MAKI, John M. *Japanese Militarism* [online]. Alfred A. Knopf, 1945. [vid. 29. 05. 2017]. Dostupné z: <https://archive.org/details/japanesemilitari009208mbp>. s. 215–216.

¹²² Tzv. „incident 26. februára“ (*ni ni roku džiken* 二二六事件).

¹²³ MAKI, s. 216–218.

¹²⁴ Podľa obdobia sa označuje aj posmrtným menom Šówa (昭和).

¹²⁵ NARROWAY, Lisa. Symbols of State Ideology: The Samurai in Modern Japan. *New Voices: A Journal for Emerging Scholars of Japanese Studies in Australia and New Zealand* [online]. Volume 2, December, 2008, s. 63–79. ISSN 1833-5233. [vid. 10. 05. 2017]. Dostupné z doi: <http://dx.doi.org/10.21159/nv.02.04>. s. 65.

samurajmi. Nastala tak masová výroba mečov síce pochybnej kvality ale ideologicky jednoznačne účinných¹²⁶.

Prebiehali tiež akcie po stránke ideologickej. Propaganda bola šírená tradičnými spôsobmi od filmov cez ikonografiu až po šírenie textov. Ich témou bola najmä propagácia *bušidó* a vládou určených hodnôt vernosti. V roku 1937 tiež Ministerstvo školstva vybralo *Hagakure* ako povinnú literatúru pre všetky školy. Kniha bola obľúbeným dielom nacionalistov a jej výber jasne ukázal, že vláda od obyvateľstva očakávala poslušnosť až na smrť. Pre dosiahnutie tohto cieľa po ideologickej stránke si teda zvolila cestu zjednodušovania a samovoľného vyberania prvkov, ktoré jej agende vyhovovali. Protichodné a rozporuplné stránky samurajskej spoločnosti ignorovala a vytvorila si vlastnú verziu *bušidó* ako povinnosť obety vlastného života pre cisára a vlasť. Ako podpora slúžila groteskná vládna verzia ideálneho samuraja, ktorý bezmyšlienkovito poslúcha každý rozkaz. Tento symbol bol využitý pri snahe o premenu obyvateľstva podľa štátnych hodnôt. Muži sa mali stať samurajmi a od žien sa očakávalo nasledovanie cností samurajských žien a matiek¹²⁷.

Na prehĺbenie národného cítienia boli tiež prezentované vybrané príbehy z histórie, ktoré mali podporiť vládnu ideológiu. Došlo k honorifikovaniu a idealizácii historických postáv, a najmä bojovníkov, ktorí mali slúžiť ako vzory statočnosti a jedinečnej japonskej lojality. Významným vzorom sa stal práve Kusunoki Masašige a to vďaka jeho ochote a poslušnosti voči všetkým želaniam cisára bez ohľadu na dôsledky¹²⁸.

Populárny bol aj Mijamoto Musaši, ktorý sa tešil obľube najmä skrze rovnomenný román spisovateľa Jošikawu Eidžiho (吉川英治, 1892–1962) z rokov 1935–1939. Autor mieša skutočné historické udalosti s fiktívnymi príhodami a predovšetkým Musašiho zobrazuje ako samuraja oddaného nasledovaniu Cesty meča, neustálemu sebazdokonaľovaniu a tréningu, teda vlastnostiam presadzovaným vtedajšou vládou. Jeho *róninský* individualizmus, sloboda a nepodriadenosť nijakej autorite boli zároveň autoritami nevyhnutne prehliadané a zatieňované jeho bojovými schopnosťami.

¹²⁶ SINCLAIRE, Clive. Brief History of Modern Japanese Swords. A Western and Personal Perspective. *The Japanese Sword Index* [online]. Richard Stein, PhD, 1995. [vid. 31. 05. 2017]. Dostupné z: <https://www.japaneseswordindex.com/history.htm>.

¹²⁷ NARROWAY, s. 65–68.

¹²⁸ BENESCH, s. 197.

Potvrďuje to, že militaristická vláda sa hlásila k totalitnému neokonfuciánskemu odkazu Tokugawského šógunátu a jeho ideí služby kolektívu¹²⁹.

Posledným faktorom oživených stredovekých hodnôt bola arogancia a pohrdanie susedmi z pohľadu japonskej, samurajskej a rasovej nadradenosti. S ňou tiež súvisel koncept obnovenia Ázie a zbavenie sa Západniarov, čo bolo podľa nich možné dosiahnuť akýmikoľvek prostriedkami, keďže sa jednalo o cieľ s vysokou morálnou hodnotou. V podobnom smere bola tiež na propagandu využitá budhistická viera, konkrétne koncept „zabitia jedného, pre záchranu mnohých“ (*issecu tašó* 一殺多生), propagovaný už radikálnymi nacionalistickými skupinami¹³⁰. Faktor morálnej a rasovej nadradenosti ale zároveň priniesol koncept hanby a trestu za zlyhanie alebo porážku. V dovtedajších vojnách Japonci zhruba dodržiavali medzinárodné dohody, v tomto období bol ale presadzovaný názor, že z hľadiska *bušidó* je kapitulácia hanebný čin. Toto presvedčenie bola uplatňované aj na protistranu a viedlo k neúcte a opovrhovaniu zajatcami, ktorí sa vzdali namiesto toho, aby bojovali na smrť¹³¹.

3.5 Reminiscencia samurajských bojových praktík v podobe japonských zločinov počas 2. svetovej vojny

Vo východnej Ázii sa 2. svetová vojna začala útokom Japonska na Čínu v roku 1937. Táto ofenzíva predstavovala definitívny pokus o ovládnutie celého regiónu a vrchol japonského nacionalizmu a militarizmu – vrátane jeho zločinov. Japonsko tiež jednalo v súlade s plánmi Osi, s ktorou nadviazalo spoluprácu rok predtým, keďže týmto spôsobom malo zároveň upútať pozornosť Sovietskeho zväzu.

Vojna bola začatá japonskou armádou, ktorá ju síce ospravedlňovala čínskou provokáciou¹³², opäť sa ale jednalo o japonským vojskom zinscenovaný konflikt na hraniciach. Už od počiatku vojny si armádne zložky počínali neskonale brutálne a dopúšťali sa cielených masakrov civilistov a vzdávajúcich sa vojakov. Najväčšie masacre prebehli v Šanghaji a najmä Nankingu.

Japonská armáda Nanking dobyla 12. decembra 1937. V tom čase bol hlavným veliteľom chorľavý generál Macui Iwane (松井岩根, 1878–1948), ktorý povolil vstup do mesta iba niekoľkým oddielom a zakázal akékoľvek násilné akcie proti obyvateľstvu.

¹²⁹ TIRALA, Martin. Doslov – Jošikawovova idealizace Mijamota Musašiho. In: Eidži JOŠIKAWA. *Musaši*. Praha: Nakladatelství BB/art. 2007. s. 929–931. ISBN 978-80-7381-019-1. s. 930.

¹³⁰ LARGE, s. 68.

¹³¹ BENESCH, s. 210.

¹³² Incident na moste Marka Pola zo 07. 07. 1937 (*Rokókjó džiken* 盧溝橋事件).

Pre jeho chatrný zdravotný stav bol ale dočasne odvolaný a na jeho miesto bol vymenovaný cisárov strýko, princ Asaka Jasuhiko (朝香鳩彦, 1887–1981). Asaka následne vydal rozkaz obsadiť mesto a zabiť všetkých zajatcov. Hlavnú rolu vo vykonávaní tohto rozkazu zohral generál Nakadžima Kesago (中島今朝吾, 1881–1945) a jeho vojaci, ktorí príkazy bez okolkov nasledovali.

Behom nasledujúcich dvoch týždňov boli v meste zavraždené tisíce ľudí od zajatcov po civilistov. Zabíjaní boli viacerými spôsobmi. Vojaci do nich strieľali guľometom, používali ich na „precvičenie“ bodákových útokov, pochovávali ich zaživa, prípadne im stínali hlavy *katanami*. Obetami boli spočiatku vojnoví zajatci, keď ich neskôr už bol nedostatok, prikázal Nakadžima použiť aj civilistov. Masakre tiež sprevádzali vlny znásilňovaní, pričom obeťou boli ženy, deti aj stareny bez ohľadu na vek.

Útlm násilností nastal počas krátkeho návratu generála Mucuaia, ktorý zakázal akékoľvek násilie proti civilistom, pričom udalosti oľutoval. Nikoho ale nepotrestal a po jeho odchode na front Nakadžimove oddiely, ktoré v meste zostali, v násilí pokračovali¹³³.

Násilie teda trvalo ešte niekoľko týždňov. Presný počet obetí je dodnes neznámy, odhady hovoria o 250 000 zavraždených zajatcoch a 80 000 znásilnených ženách¹³⁴. Japonská vláda sa snažila masaker utuľtať a dodnes tak predstavuje rozporuplný úsek čínsko-japonských vzťahov, ktorý je často zatajovaný alebo popieraný. Vzhľadom na obrovské množstvo dôkazov a svedectiev ale z objektívneho hľadiska možno celú udalosť jednoznačne považovať za historický fakt¹³⁵.

Krátko pred masakrom došlo na pochode k Nankingu k podobne rozporuplnej a brutálnej udalosti. Dvaja japonskí poručíci – Mukai Tošiaki (向井敏明, 1912–1948) a Noda Cujosi (野田毅, 1912–1948) – sa totiž mali pustiť do súťaže o to, kto ako prvý zotne mečom 100 ľudí. Túto správu priniesli noviny Tokijský denník (*Tókjó niči niči šinbun*, 東京日日新聞), ktoré v nasledujúcich týždňoch prinášali pravidelné správy o vývoji súťaže a počte zabitých spolu s rozhovormi s oboma účastníkmi, v ktorých sa

¹³³ SKŘIVAN, s. 126–135.

¹³⁴ NEWARK, Tim. *Rozhodujúce bitky dejín*. Praha 3: Ottovo nakladateľství, 2004. 109. ISBN: 80-7360-150-8. s. 88–89.

¹³⁵ Okrem samotných mŕtvol civilistov a zajatcov, ktorých bolo toľko, že ich Japonci často iba spaľovali na hromadách alebo hádzali do rieky Jang-c-ťiang, existuje aj fotodokumentácia vojakov, ktorí sa fotili s utátnymi hlavami umučených Číňanov. Dôstojníci ich v podobných násilnostiach údajne povzbudzovali. (Tamtiež, s. 88).

obaja chválili svojimi výkonmi. Posledný príspevok k tejto téme pochádza z 12. decembra 1937 a oznamuje, že obaja poručíci začínajú novú súťaž o dosiahnutie 150 zabití, keďže stovku už prekonal a nevedeli, kto z nich bol prvý. Viac už novinové záznamy nespomínajú¹³⁶.

Japonská armáda bola vo vojne agresorom a jej veliteľia, a vojaci jednali z vlastnej vôle bez provokácie zo strany slabších Číňanov. To, že ich násilie bolo smerované na civilistov a vojakov, ktorí namiesto smrti v boji zvolili kapituláciu, možno považovať za dopad indoktrinácie vládneho *bušidó*, podľa ktorého bolo takéto rozhodnutie nemysliteľné. Stínanie tuctov ľudí *katanami* a predbiehanie v počte zabitých takisto predstavuje napodobňovanie samurajských praktík lovu hláv, a z neho vyplývajúceho získania prestíže.

Víťazstvá síl Osi po rozpútaní 2. svetovej vojny v Európe a úspechy japonskej armády v boji na kontinente viedli k nadhodnoteniu síl krajiny. Okrem pozemného vojska sa do ďalšej fázy bojov zapojilo aj námorníctvo v podobe invázie do Pacifiku. Jeho koordinované útoky 07. 12. 1941 na americké a britské základne v Tichom oceáne od Pearl Harboru po Hongkong sa ale nakoniec ukázali ako osudové, keďže vstup USA do vojny a spoločné nasadenie Spojeneckých síl v juhovýchodnej Ázii zvrátili dovtedajšie smerovanie vojny.

Zároveň viedli k pokračovaniu brutality na oboch stranách. Nevyprovokovaný útok na Pearl Harbor totiž vyvolal v USA vlnu protijaponských nálad, ktorá sa tak v Pacifiku stretla s nacionalistickým rasizmom a protizápadnými postojmi Japoncov. Priame zapojenie Západných mocností do vojny tiež umožnilo oboznámenie a šírenie povedomia o japonských vojnových zločinoch, konkrétne počas bojov v britskom Singapore a Malajzii, a na ostrovoch juhovýchodnej Ázie.

Západní Spojenci boli svedkami rovnakých masakrov civilistov, aké sa diali v Číne. V Hongkongu a Singapore sa masakrom nevyhli ani nemocnice. Japonskí vojaci ich prepadávali, pacientov zavraždili aj v posteliach, zdravotné sestry znásilnili a lekárske personál zabili. Neboli ušetrení ani členovia Červeného kríža. Spôsob popravy bol často identický, obeť boli zviazané, zastrelené, dohodané bajonetmi a sťaté. Zajatí vojaci boli tiež zneužívaní ako otroci pri stavbe železníc v Barme. Počas nej boli

¹³⁶ Hyakunin-giri Kyōsō. The Contest to Cut Down 100 People. [vid. 30. 05. 2017]. Dostupné z: <https://sites.google.com/site/renemalenfant/hyakuningirikyousou>.

držaní v nedostatočných podmienkach, trpeli hladom, epidémiami a boli mučení i týraní, čo malo za následok smrť tisícov z nich¹³⁷.

Zajatci tiež boli zaživa mrzačení. Na mnohých mŕtvolách sa našli stopy rezných rán po celom tele od tváre, cez ramená až po zadok, často boli mrzačené aj genitálie. Vojaci boli takisto uväzovaní ku stromom a využívaní ako živé figuríny pre útoky bajonetom¹³⁸. Existovali tiež prípady ukrižovania zajatcov, či už priamo na stromy alebo na kríže¹³⁹. Tento spôsob popravy obzvlášť pripomína praktiky obdobia Edo, kedy bolo ukrižovanie jednou z foriem trestu smrti pre zločincov a kresťanov.

Najväčšej brutality sa dopúšťali oddiely tajnej vojenskej polície (*kenpeitai* 憲兵隊), ktoré sú považované za japonskú verziu Gestapa. Medzi ich techniky mučenia patrilo upaľovanie, strhávanie nechtov, topenie, bitky palicami a bičovanie na smrť. Využívali aj psychologické mučenie. Podľa jedného povojnového svedectva bol zajatý americký pilot po vystavení tradičným formám mučenia večer predvedený pred popravnú čatu. Po prebití zabraní a zamierení prišiel dôstojník, ktorý povedal: „*My sme Rytieri Bušidó, Rádu Vychádzajúceho Slnka. My nepopravujeme pri západe, ale pri východe slnka.*“¹⁴⁰ Zajatec bol potom odvedený do cely s tým, že ak do rána neprehovorí, bude popravený.¹⁴¹ Japonská brutalita iba prehlbovala nenávisť medzi bojujúcimi stranami. Spojenci sa teda často dopúšťali podobných zločinov na japonských zajatcoch.

Keď po bitke pri Midway nastal obrat vo vojne, ocitla sa japonská strana v pozícií porázaných. Za neúspechy, dezercie alebo opustenie pozície boli japonskí vojaci často buď priamo zastrelení, sťatí alebo donútení spáchať *seppuku*.

Velenie sa situáciu tiež rozhodlo riešiť pod heslom „smrť jedného pre dobro mnohých“ a zaviedla program špeciálnych jednotiek (*tokubecu kógekítai* 特別攻撃隊, skrátene *tokkótai* 特攻隊). Ich špeciálnosť spočívala v uskutočňovaní leteckých a námorných samovražedných útokov s cieľom spôsobiť čo najväčšie poškodenie nepriateľovi. Najväčšej pozornosti a obáv sa dostalo ich leteckým zložkám v zahraničí

¹³⁷ RUSSELL, Lord of Liverpool. *The Knights of Bushido: A Short History of Japanese War Crimes*. London: Greenhill Books, 2002. ISBN 1-85367-499-0. s. 94–100.

¹³⁸ Tamtiež, s. 105–107.

¹³⁹ WIDDERS, Robert. Humiliated, tortured or executed: The little-known story of the Irish POWs. In: *TheJournal.ie* [online]. 2012. [vid. 30. 05. 2017]. Dostupné z: <http://www.thejournal.ie/readme/humiliated-tortured-or-executed-the-little-known-story-of-the-irish-pows-437455-May2012/>.

¹⁴⁰ Cit. in: RUSSELL, s. 279

¹⁴¹ Tamtiež, s. 274–279.

známym pod menom *kamikaze*. Zakladateľ týchto oddielov admirál Óniši Takadžiró (大西瀧治郎, 1891–1945) ich nazval „vetrom bohov“ (*šinpú* 神風)¹⁴², čo je jasný odkaz na tajfúny, ktoré zachránili Japonsko počas mongolských invázií a snažil sa teda ideologicky pripísať týmto pilotom úlohu božských ochrancov krajiny¹⁴³.

Diskutovanou témou je do akej miery boli tieto samovražedné akcie skutočne dobrovoľné. Oficiálne sa podľa vlády malo jednať o dobrovoľníkov ochotných obetovať životy pre vlasť, čo je samozrejme pritiahnuté za vlasy. Profesionálni vojaci totiž neprejavovali záujem, najčastejšie sa teda jednalo o mladých a ľahko ovplyvniteľných vojenských a námorných študentov so základným výcvikom. Účastníci boli pochopiteľne indoktrinovaní k nasledovaniu vládnej ideológie, ich skutočné pocity a dôvody ale často boli veľmi individuálne. V tomto smere sú významným zdrojom denníky pilotov. V nich je často ako dôvod letov uvedená zúfalá snaha o ochranu rodiny a milovaných aj za cenu vlastného života¹⁴⁴, objavujú sa ale aj nacionalistické a idealistické dôvody pôsobiace dojemom úspešnej indoktrinácie. Zápisky niektorých členov totiž hovoria jasnou rečou. Popisujú svoju úlohu statočne bojovať a chrániť vlasť vstrieť istej smrti ako hodnú muža, pričom seba a svojich spolubojovníkov vidia ako 47 verných *róninov*, ktorých osudom je padnúť za vlasť. Tiež ale existovali prípady, kedy si piloti uvedomovali a vlastnými slovami v denníkoch opisovali, že si zomrieť neželajú a k činu boli násilne vybratí alebo inak donútení¹⁴⁵. Jednalo sa teda o nejednotné názory dokazujúce, že nie všetci sa nechali ovplyvniť propagandou. Zároveň je otáznou, do akej miery boli tieto slová myslené vážne a do akej miery sa jednalo o racionalizáciu blížiacu sa smrti.

Svedectvo o rozporení pilotov predniesol aj Watanabe Cuneo (渡邊恒雄, nar. 1926), vlastník denníku *Jomiuri šinbun* (読売新聞) a kritik nacionalistických tendencií, ktorý na konci 2. svetovej vojny slúžil v armáde. V rozhovore z roku 2006 tvrdil:

„Je to všetko lož, že odišli plní odvahy a radosti s pokrikom ‘Nech žije cisár!’ [...] Boli ako ovce na jatkách. Všetci hľadeli na zem a potácali sa.

¹⁴² Pojmy *kamikaze* a *šinpú* predstavujú japonské a sinojaponské čítanie tých istých znakov, ich význam je teda identický.

¹⁴³ OHNUKI-TIERNEY, Emiko. *Kamikaze, Cherry blossoms and Nationalisms: The Militarization of Aesthetics in Japanese History*. Chicago: The University of Chicago Press, 2002. ISBN 0-226-62091-5. s. 159–160.

¹⁴⁴ OHNUKI-TIERNEY, s. 166–173.

¹⁴⁵ NARROWAY, s. 69–72.

*Niektorí nedokázali stáť a do lietadla ich doniesli a dotlačili vojaci z údržby.*¹⁴⁶

Cuneove tvrdenia samozrejme nemusia platiť pre všetky prípady samovražedných letov, pri ich konfrontácii so spomínanými denníkovými zápismi ale možno ich pravdivosť aspoň do určitej miery potvrdiť.

Nech boli teda myšlienkové prúdy pilotov akékoľvek, vláda sa snažila ich postavenie čo najviac ideologicky využiť a vyobraziť ich ako verných samurajov ochotných padnúť za vlasť. Pred odletom tak piloti vykonávali ceremoniálne rituály evokujúce *seppuku*, ktoré zahŕňali rodinnú modlitbu, vypitie posledného dúška alkoholu a zloženie predsmrtnej básne. Na propagandistických fotkách a plagátoch tiež možno pilotov často vidieť s *katanou* po boku. Vzhľadom na to, že pri pilotovaní lietadla a samotnom samovražednom útoku boli meče nielen nepoužiteľné, ale piloti ich ani so sebou do lietadla nenosili kvôli obmedzenému priestoru v kokpíte¹⁴⁷, vyvstávajú takéto vyobrazenia nanajvýš absurdne¹⁴⁸.

Ani zapojenie samovražedných oddielov ale smerovanie vojny nezvrátilo. Japonsko bolo postupne porážané na všetkých frontoch a jeho porážky viedli k stále zúfalejším a iracionálnejším činom. Boje na ostrovoch Iwodžima a Okinawa, počas ktorých boli americkí vojaci svedkami najväčších samovražedných akcií celej vojny, iba presvedčili velenie o rizikovosti útoku na samotné Japonsko. Tiež to dalo Americkému veleniu zámienu odskúšať atómové bomby ako zástierku rýchleho ukončenia vojny bez straty ďalších Spojeneckých životov a ktoré nakoniec viedli ku kapitulácii Japonska a koncu 2. svetovej vojny.

Počas týchto posledných bojov dosiahlo zúfalstvo z hrozby porážky svojho vrcholu. Vojaci podnikali najväčší počet samovražedných útokov *banzai*¹⁴⁹, ktorých strategický význam a úspešnosť boli nanajvýš pochybné, a predstavovali teda naplnenie ideálu voľby smrti namiesto porážky za každých okolností¹⁵⁰. Okrem samovražedných útokov dochádzalo aj k páchaniu samovrážd vojakov a dôstojníkov, či už vo formách

¹⁴⁶ ONISHI, Torimitsu. *Shadow Shogun Steps Into Light, to Change Japan*. In: *The New York Times* [online]. 2006. [vid. 16. 06. 2017]. Dostupné z: <http://www.nytimes.com/2006/02/11/world/asia/shadow-shogun-steps-into-light-to-change-japan.html>.

¹⁴⁷ The Samurai [radio]. In *Our Time* [online]. BBC Radio 4. 24. 12. 2009. Dostupné z: <http://www.bbc.co.uk/programmes/b00pcm9f>. [vid. 16. 06. 2017]. 39:25–39:52.

¹⁴⁸ V prípade neúspešnej misie a núdzového pristátia na nepriateľskom území používali piloti na spáchanie samovraždy pištole *Nambu* (南部), ktoré boli pravidelnou súčasťou ich výstroje.

¹⁴⁹ Tento názov je skratkou nacionalistického hesla „nech žije cisár desaťtisíc rokov“ (*tenno heika banzai* 天皇陛下万歳), ktoré tiež bolo bojovým pokrikom pri útoku.

¹⁵⁰ ZEMAN, s. 9.

seppuku, zastrelenia alebo pritlačenia granátu k telu. Samovraždy hromadne páchali aj civilisti, ktorých k tomu okrem samotnej propagandy často dohnali alebo donútili fanaticí vojaci. Po vyvolaní prehnaného strachu z americkej odplaty teda civilisti často radšej volili smrť vlastnou rukou v zveličenej predstave, že ich Američania tak či tak všetkých zabijú a znásilnia, čo môže opäť evokovať stredoveké vojenské praktiky. Kapitulácia pre vojakov a dôstojníkov v poli za žiadnych okolností neprichádzala do úvahy, a častá reakcia veliteľov na takúto možnosť údajne znela: „*Ako môže samuraj kapitulovať? Samuraj sa môže iba zabiť.*“¹⁵¹

Nemožno ale tvrdiť, že by fanatizmu podľahol celý národ. Kým vojnové akcie a dokumentácia dokazujú, že množstvo ľudí bolo skutočne indoktrinovaných agendou vládneho *bušidó*, stále existovali skrytí kritici režimu, hoci boli v menšine. Vzhľadom na to, že väčšina domáceho obyvateľstva a vojakov na konci vojny prijala mier, možno tvrdiť, že vládne ideály vo svetle reality neuspeli – najmä keď po rozsiahlom bombardovaní a blokáde ovládla krajinu hmotná núdza a hladomor¹⁵². Je ale pravdou, že národ a armáda boli rozpoltené, keďže aj po kapitulácii existovali mnohé prípady občanov a vojakov, ktorí pred kapituláciou radšej zvolili samovraždu¹⁵³. Zároveň ale nedošlo k nijakému vyhladeniu celého japonského národa vlastnou rukou, a možno teda konštatovať, že v konečnom dôsledku pretrval pud sebazáchovy. Samotný symbol dokonalého vládneho samuraja teda nakoniec nefungoval absolútne a hoci vyvolal hromadné prejavy fanatizmu a brutality, nastala aj opačná reakcia.

Tvrdiť, že *bušidó* bolo dôvodom radikalizácie Japonska by samozrejme bolo scestné a zavádzajúce. Vzhľadom na kontext doby a okolnosti vzostupu nacionalizmu a fašizmu vo svete ale možno tvrdiť, že samuraji ako symbol úspechov japonskej vojenskej histórie a *bušidó* ako ich ideológia predstavovali jednoduchý agitačný prostriedok, ktorý militantné sily zneužili na indoktrináciu spoločnosti rovnako, ako fašistické a nacistické režimy v Európe zneužili svoju vlastnú históriu a idey. V tomto smere vláde poslúžili zidealizované názory totalitnej vazalskej vernosti z obdobia Edo, ktoré boli prezentované ako všeobecná pravda. Dobová filozofia bola taktiež využitá ako dôkaz japonskej myšlienkovvej nadradenosti. Pri dôraze na históriu zároveň vyvstala na povrch samurajská brutalita, ktorú Japonci nepochybne svojím konaním napodobňovali, keďže tvorila nevyhnutnú súčasť samurajského vedenia boja.

¹⁵¹ RATTI a WESTBROOK, s. 90–91.

¹⁵² NARROWAY, s. 74–76.

¹⁵³ RATTI a WESTBROOK, s. 91.

4 Povojnový japonský nacionalizmus a *bušidó*

Americké okupačné sily, ktoré obsadili Japonsko po jeho kapitulácii čelili zložitej úlohe. Jednak mali Japonsko postaviť na nohy ako spojenca počas nastávajúcej Studenej vojny a jednak mali zabrániť tomu, aby opäť došlo k vzostupu nacionalizmu a militarizmu. Vyvstala teda nutnosť štátnych reforiem po stránkach politických, ekonomických, vzdelávacích, vojenských aj ideologických¹⁵⁴.

4.1 Vojenské tribunály a obmedzenie nacionalistických myšlienok počas americkej okupácie

V nasledujúcich rokoch prebehli reformy krajinných štruktúr pod dohľadom amerických síl. Bola prijatá nová ústava, ktorá oddelila armádu s námorníctvom od moci a určila cisárovi iba symbolickú rolu. Zároveň Japonsku oficiálne znemožnila budovať vojenské zložky. V rámci ekonomických zmien boli rozpustené oligarchické monopoly (*zaibacu* 財閥), ktoré počas vojny úzko spolupracovali s vojenskou vládou. Prebehla tiež reforma školstva a vzdelávacieho systému.

Američania sa tiež snažili podlomiť nacionalizmus aj s jeho symbolmi. Uvedomovali si jeho prepojenie na históriu a počas okupácie boli teda snahy zakázať všetko, čo mohlo podobné nálady evokovať. Nastala napríklad cenzúra historických filmov, ktoré obsahovali prvky feudalizmu, *bušidó* a samurajov prípadne obsahovali šermiarske scény. Jedinou výnimkou boli filmy, ktoré boli k týmto prvkom kritické¹⁵⁵.

Zákaz samurajských symbolov postihol aj armádu. Opäť bolo zakázané nosenie *katany* a pri kapitulácii boli vojaci nútení svoje meče odovzdať. Došlo teda k ďalšiemu honu na meče a aby bola táto potupa ešte znásobená, boli meče následne ničené. V tomto období boli tiež cenným cieľom rabovania amerických vojakov. Veľmi sa nerozlišovalo medzi nekvalitnými hromadne vyrobenými kusmi a historickými artefaktmi, čo malo za následok, že sa množstvo vzácnych mečov v tomto období stratilo – boli buď zničené alebo ukradnuté. Okupačné sily okrem nosenia a vlastníctva mečov zakázali aj ich výrobu. Taktiež bolo zakázané praktikovanie bojových umení¹⁵⁶.

Nutnou kapitolou boli súdy s vojnovými zločincami. Množstvo vedúcich osobností aj nižšie postavených dôstojníkov bolo postavených pred súd a viacerí z nich

¹⁵⁴ MAKI, s. 238–244.

¹⁵⁵ BENESCH, s. 216.

¹⁵⁶ SINCLAIRE [online].

boli skutočne odsúdení a popravení¹⁵⁷. Súdom sa ale vyhli členovia cisárskej rodiny vrátane samotného cisára, keďže bol potrebný ako prvok legitimujúci rozhodnutia okupačných síl. Popravy cisára ani iných členov rodiny sa tiež neuskutočnili preto, lebo existovali obavy z pobúrenia národa a vzniku podzemných hnutí odporu¹⁵⁸.

Popravení boli aj obaja nankinskí stínači, celá záležitosť ale dodnes vyvoláva kontroverzie. Pochybovači totiž poukazujú na fakt, že jediné dôkazy o udalosti sú novinové články, ktoré spolu so svedectvami oboch vojakov slúžili ako armádna propaganda a ich hodnovernosť je teda podľa nich pochybná. Tieto údajné nejasnosti sú tiež použité na spochybňovanie celého Nankinského incidentu. Celá udalosť je tak bagatelizovaná a označovaná iba za vojnovú propagandu. Všeobecný konsenzus sa ale zhoduje na jej pravosti jednak vďaka rozsahu dokumentácie aj vzhľadom na vlastné slová vojakov¹⁵⁹.

Súdne tribunály ale neznamenali odsúdenie všetkých zločincov. Príkladom sú jednanie ohľadom Nankinského masakru, za ktorý neboli potrestaní jeho hlavní aktéri, čiže generáli Asaka a Nakadžima. Nakadžima bol ešte v roku 1938 preložený do zálohy a zomrel krátko po skončení vojny, Asaka ako člen cisárskej rodiny nebol ani obvinený. Popravený bol ale chorľavý generál Macui, ktorý ako hlavný veliteľ japonských síl na kontinente síce niesol zodpovednosť za akcie vojska, zároveň je ale pravdou, že za zločinmi nestál a násilie na civilistoch zakázal. V čase jeho konania bol navyše kvôli chorobe neprítomný a priama vina tak padá na Asaku a Nakadžimu. Svoju popravu ale prijal a nikoho neobvinil, čo viedlo k domnienke, že sa jednalo o formu sebaobetovania „*v záujme mieru a v záujme toho, aby si Japonci aj Američania zachovali tvár.*“¹⁶⁰

4.2 Mišimov incident¹⁶¹

Americká okupácia sa oficiálne skončila v roku 1952, Japonsko však naďalej zostalo pod dohľadom USA. Krajina bola zdemokratizovaná, bol obnovený parlamentný systém viacerých strán, ktorý bol cez vojnu zrušený a nové vlády sa zamerali na ekonomické napredovanie krajiny. Nasledujúce roky sa teda niesli v znamení hospodárskeho rastu a demokratického politického súperenia. V tomto

¹⁵⁷ Medzi vedúce osoby patrili najmä generál a premiér Tódžó Hideki (東条英機, 1884–1948), ktorý stál na čele Japonska v rokoch 1941–1944, zodpovednosť za činy armády teda padla naňho.

¹⁵⁸ MAKI, s. 248.

¹⁵⁹ Toshiaki Mukai. In: *Trial International* [online]. 2010. Stránka naposledy edit. 25. 05. 2016. [vid. 30. 05. 2017]. Dostupné z: <https://trialinternational.org/latest-post/toshiaki-mukai/>.

¹⁶⁰ SKŘIVAN, s. 135.

¹⁶¹ Tzv. *Mišima džiken* (三島事件).

období tiež dochádzalo k nepokojom, zväčša za nimi ale stáli skupiny komunistických a socialistických radikálov. Prebudenie debát o militantnom nacionalizme vyvolal až incident z 25. 11. 1970, za ktorým stál Mišima Jukio (三島由紀夫, 1925–1970).

Mišima bol všestranný umelec. Ako spisovateľ bol trikrát nominovaný na Nobelovu cenu, bol tiež herec, režisér, model a esejista, zároveň bol aj praktikantom bojových umení¹⁶² a politickým komentátorom. Vo svojich názoroch zastával nacionalistické idey, čo nakoniec viedlo k jeho problematickým aktivitám¹⁶³. Nacionalistické témy boli aj častým prvkom jeho diel, príkladom môže byť jeho poviedka Láska k vlasti (*Júkoku* 憂国), ktorá sa venuje udalostiam z incidentu 26. februára.

Jeho záujem o históriu ho tiež priviedol k štúdiu dobových autorov, pričom spis *Hagakure* považoval za:

„svetlo, ktoré zažiarilo v mojom vnútri ... je to pravdivá a jediná kniha, ktorá mi dodáva silu v samote a odvahu obhajovať anachronické stanoviská.“¹⁶⁴

Vo veľkej úcte držal idey *bušidó*, obdivoval statočnosť samurajov a bol fascinovaný smrťou pre vyššie ciele, čo dokazuje jeho romantizovanie a idealizácia témy. Povojnové Japonsko kritizoval za jeho „prázdnotu ducha“ a materialistické zameranie. Jeho postoje ale zároveň nekorešponujú s ideami militaristov obdobia Šówa, keďže svoje názory ohľadom podpory cisára nemieril na Hirohita, ale na svoju vlastnú predstavu romantického ideálu božského cisára¹⁶⁵. Vytvoril si teda svoju vlastnú ideológiu.

Svoje názory tiež verejne pisateľsky prezentoval a založil nacionalistickú organizáciu Spoločnosť štítu (*Tate no kai* 楯の会), s ktorej členmi 25. 11. 1970 napadol úrad japonských jednotiek sebaobrany (*Džieitai* 自衛隊)¹⁶⁶. Na mieste predniesol prejav o dôležitosti obnovenia cisárskej moci a vyzval prítomných k zvrhnutiu vlády. Po tom, čo nezískal podporu, sa stiahol do budovy a spolu so svojím najbližším spoločníkom zo Spoločnosti spáchali *seppuku*.

¹⁶² Konkrétne sa venoval karate (空手) a japonskému šermu (*kendó* 剣道).

¹⁶³ MCCARTHY, Paul. Revealing the many masks of Mishima. In: *The Japan Times* [online]. 2013. [vid. 31. 05. 2017]. Dostupné z: <http://www.japantimes.co.jp/culture/2013/05/05/books/revealing-the-many-masks-of-mishima/>.

¹⁶⁴ Cit. in: HÝSKOVÁ, Tereza. Úvod. *Hagakure: Kniha samuraje*. Cunetomo JAMAMOTO. Bratislava: CAD Press, 2013. s. 12–16. ISBN 978-80-88969-62-4. s. 16.

¹⁶⁵ CLURMAN, Harold. The Life and Death of Yukio Mishima. In: *The New York Times* [online]. 1974. [vid. 31. 05. 2017]. Dostupné z: <http://www.nytimes.com/books/98/10/25/specials/mishima-bios.html>.

¹⁶⁶ Tieto ozbrojené jednotky predstavujú náhradu za armádne sily, keďže tie ústava oficiálne zakazuje.

Do akej miery bola táto akcia skutočným pokusom o štátny prevrat je nejasné. Celá akcia bola totiž presne naplánovaná a predpokladá sa, že Mišima od začiatku počítal s neúspechom a konečnou samovraždou¹⁶⁷. Tiež mohli zasiahnuť aj osobné faktory a jeho psychické rozpoloženie. Mišima bol totiž veľmi excentrického charakteru, mal vo zvyku sa predvádzať, čím údajne chcel zakryť svoje vnútorné neistoty. Tiež vykazoval známky narcizmu, život zasvätil hľadaniu estetickej krásy, bojovým umeniam a cvičeniu sa nevenoval iba po vzore svojich ideálov, ale aj kvôli snahe vypracovať svoje telo. Tiež sa ale obával starnutia, práve z dôvodu straty jeho ideálu krásy. Nie je teda divom, že jeho fyzický výzor a telesná sila spolu s jeho intelektuálnou náturou, spisovateľským talentom a schopnosťou predať svoje názory zrejme mala nemalý vplyv na to, že sa k jeho Spoločnosti pridalo do 100 prevažne mladých mužov a študentov¹⁶⁸.

Zároveň bola výrazná jeho posadnutosť heroickou smrťou, práve v podobe *seppuku*. Táto forma smrti je dôležitým prvkom napríklad v spomenutej poviedke *Láska k vlasti*. Hlavnou postavou je mladý vojak, ktorý dostane príkaz veliť poprave porazených pučistov počas incidentu 26. februára. Keďže sa ale jednalo o jeho priateľov, rozhodne sa túto dilemu riešiť spáchaním *seppuku*, keďže nechce vzdorovať príkazu zhora ani vlastnému svedomiu. Na prehĺbenie bizarnosti situácie Mišima túto poviedku v roku 1966 sám sfilmoval a zahral si aj hlavnú postavu. Filmové *seppuku* tiež spáchal vo filme *Zabijak (Hitokiri 人斬り)* z roku 1969, čiže iba rok predtým, ako sa k nemu podujal v realite. Mišima vo svojich esejach takisto uvádzal, že sa spoločnosť príliš odpútava od smrti, ktorú považoval za zdravú súčasť mentálneho života¹⁶⁹. Jeho fascinácia smrťou bola teda jasná a pri rozbere incidentu ju nemožno vynechať. Spojenie všetkých týchto faktorov teda v konečnom dôsledku predstavovalo veľmi nebezpečnú kombináciu.

Mišimov čin vyvolal v spoločnosti veľký ohlas podobný tomu v prípade samovraždy generála Nogiho 60 rokov predtým. Na rozdiel od neho ale verejnosť reagovala skôr pobúrene. Premiér Sató Eisaku (佐藤榮作, 1901–1975) ho označil za šialenca, spoločnosť jeho smrť považovala za krok späť k úpadku obdobia Šówa. Jeho odkaz tak odmietli všetci vrátane jeho pravičiarских kolegov, ktorí dovtedy s jeho

¹⁶⁷ BENESCH, s. 221–222.

¹⁶⁸ CLURMAN [online].

¹⁶⁹ BENESCH, s. 222.

kultúrnymi názormi súhlasili. Napriek tomu ale nasledovalo obnovenie záujmu o *bušidó* sprevádzané novými štúdiami¹⁷⁰.

4.3 *Bušidó* a súčasný japonský nacionalizmus

Koncept *bušidó* si od obnovenia záujmu do dnešných dní našiel vcelku mierové uplatnenie v spoločnosti ako symbol japonskej výdrže. Býva spájaný s vytrvalosťou behom hospodárskych kríz 80. a 90. rokov aj neskorších prírodných katastrof. Robotníci pracujúci vo Fukušime po zemetrasení v Tóhoku v roku 2011 sú napríklad označovaní ako „nukleární samuraji“¹⁷¹. Spisy o *bušidó* sa tiež stali obľúbenými medzi domácimi aj zahraničnými biznismenmi, ktorí v Knihe piatich kruhov, *Hagakure* alebo Nitobeho *Bušidó: Duša Japonska* a iných hľadali obchodné stratégie a ideály pre zamestnancov¹⁷². Idey lojality samurajov a *bušidó* sa teda stali vzormi pre vernosť voči zamestnávateľovi a firme. Zároveň so sebou ale priniesli známe negatíva vo forme prehnáných požiadaviek na pracovníkov, straty individuality a voľného času, miestami vedúcich až k smrti z prepracovanosti (*karóši* 過勞死).

Neutíchla ale ani činnosť nacionalistov. V Japonsku dnes existuje viac ako 1000 nacionalistických združení zastrešujúcich asi 100 000 členov, zväčša mužov. Aktivity týchto skupín väčšinou sledujú viacero cieľov. Volajú po obnovení aktívnej moci cisára, navrátení území, o ktoré Japonsko prišlo po 2. svetovej vojne a ochrane tradícií. Vrátené územia považujú za právoplatne japonské a ich pričlenenie k susedným štátom – najmä Číne a Rusku – považujú za akt okupácie. Objektívne povedané sa tiež často jedná o rasistov a etnických supremacistov, keďže ich akcie sú tvorené najmä protestmi proti Rusom a Číňanom konané pred ich štátnymi ambasádami v Japonsku. Na ich zrazoch sú tiež pravidelným úkazom poklony cisárskym symbolom a pokriky *tenno heika banzai*. Takisto je častá ich kriminálna minulosť a napojenie na *jakuzu*¹⁷³.

Medzi ďalšie aktivity nacionalistov patrí ospravedlňovanie vojnových zločinov spáchaných počas 2. svetovej vojny, historický revizionizmus a prevracanie faktov. Japonskú agresiu označujú za obranu pred Západným imperializmom, popierajú násilie japonských vojakov na civilistoch a zajatcoch, a taktiež aj prípady hromadného

¹⁷⁰ BENESCH, s. 222–223.

¹⁷¹ GOLDENBERG, Suzanne. The truth about the Fukushima 'nuclear samurai'. In: *The Guardian* [online]. 2013. [vid. 31. 05. 2017]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2011/mar/21/nuclear-samurai-fukushima-japan-reactor>.

¹⁷² BENESCH, s. 229–230.

¹⁷³ The Yakuza's Ties to the Japanese Right Wing [video]. *Vice Japan* [online]. Vice. [vid. 31. 05. 2017]. Dostupné z: https://www.vice.com/en_ca/article/the-yakuzas-ties-to-the-japanese-right-wing-000.

sexuálneho zneužívania žien vrátane existencie tzv. „žien na uspokojenie“ (comfort women/ *džúgun ianfu* 従軍慰安婦) nútených k sexuálnemu otroctvu¹⁷⁴. Tieto názory zároveň prezentujú vo forme vydávania historicky prispôbených učebníc a teda cieľenou indoktrináciou počnúc deťmi. Popieranie negatív imperiálneho Japonska tak vedie k jeho idealizácii ako jediného pravého Japonska. Je tým aj popieraná moderná štátnosť krajiny, súčasná ústava je považovaná iba za Američanmi vnútený a teda neprávoplatný dokument. Ospravedlňovanie vojnových zločincov je najviac vidieť pri návštevách svätyne Jasukuni, kam pravidelne smerujú zjazdy nacionalistov¹⁷⁵.

Svätyňa bola založená v roku 1869 ako miesto, kde mali byť v súlade s vierou *šintó* (神道) uctievané duše padlých za vlasť a cisára. Momentálne je vo svätyni uložených asi 2,5 milióna mien. Posvätenie prebieha uložením prúžku papiera s menom padlého na hlavný oltár svätyne. Svätyňa tak predstavovala centrum štátneho *šintó* s božským cisárom ako ústrednou postavou. Počas vojny bolo taktiež medzi vojakmi rozšírené rozlúčenie frázou, že „*sa opätovne stretnú v Jasukuni*.“¹⁷⁶ Behom rokov však boli k posväteniu uložené aj mená vojnových zločincov z obdobia Šówa, vrátane súdnymi tribunálmi popravených najvyšších hodnostárov. Svätyňa zostáva miestom značných kontroverzií a centrom zrazov nacionalistov, ktorí v jej okolí z dodávok púšťajú vojnové piesne a pochody. Obzvlášť kontroverznými sú prípady, keď sa návštev zúčastňujú aj japonskí premiéri, čo susedné štáty považujú za oficiálnu podporu vojnových zločincov. Svätyňa navyše nie je iba miestom pamiatky zosnulých, ale slúži aj na šírenie revizionistických názorov, čoho dôkazom sú akcie na počesť imperiálnej armády a pilotov *tokkótai*¹⁷⁷.

Revizionistické aktivity svätyne sú prezentované najmä prostredníctvom exponátov v múzeu Júšúkan, ktoré sa nachádza v jej vnútri. Patrí medzi ne zamlčovanie japonských vojnových zločincov z čias 2. svetovej vojny, ospravedlňovanie rozpútania konfliktu v Ázii ako reakcie na čínsku provokáciu a označenie vojny s Čínou iba za

¹⁷⁴ OH, Ingyu and Douglas ISHIZAWA-GRBIC'. Forgiven the Culprits: Japanese Historical Revisionism in a Post-Cold War Context. *The International Journal of Peace Studies* [online]. Autumn/Winter 2000, Vol. 5, No. 2. ISSN 1085-7494. [vid. 31. 05. 2017]. Dostupné z: http://www.gmu.edu/programs/icar/ijps/vol5_2/oh_grbi.htm.

¹⁷⁵ HARRIS, Johnny. Japan's rising right-wing nationalism [video]. *Vox* [online]. Youtube, 2017. [vid. 31. 05. 2017]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=IHJsoCAREsg>.

¹⁷⁶ PAULOVIČ, František. Svätyňa Jasukuni – kontroverzné uctievanie mŕtvych. *Historická revue*, ročník XXIV, číslo 5, s. 70–71. ISSN 1335-6550. s. 70.

¹⁷⁷ Tamtiež, s. 70–71.

incident, na ktorý sa pravidlá vojny nevzťahujú pretože mal byť zložený iba z potyčiek s banditami, nie regulárnou armádou¹⁷⁸.

Diskutovanou kapitolou sú taktiež princípy *bušidó* v japonských ozbrojených silách. Medzi ich veliteľmi totiž bolo niekoľko postáv volajúcich po nacionalistickom obnovení imperiálnych ideálov. Najznámejším bol generál Tamogami Tošio (田母神俊雄, nar. 1948), ktorý príslušníkov jednotiek sebaobrany nazval duchovnými potomkami samurajov a hlásal opätovné zavedenie *bušidó*. Podobným prípadom bol Araja Takaši (荒谷卓, nar. 1959), veliteľ špeciálnych protiteroristických jednotiek, ktorý ideu ústavného pacifizmu nazval otrockou mentalitou a vytvoril vlastnú príručku *bušidó*. Opäť vyzdvihol hodnoty sebaobetovania a vernosti, pričom ako modelový vzor mal opäť stáť Kusunoki Masašige. Tamogami bol za svoje názory prepustený, Araja ich publikoval až po odchode zo zložiek. Idey japonského nacionalizmu sa tak neustále vracajú a opakujú v pravidelných cykloch. Počet podporovateľov nacionalistických názorov ale stále tvorí menšinu¹⁷⁹.

Nacionalistické a populistické sily volajúce po návrate k starým časom existujú po celom svete vrátane Japonska a vzhľadom na jeho pohnutú históriu majú nepochybne množstvo propagandistického potenciálu, ktorý môžu využiť. Ich vplyv na vládne kruhy tiež nemožno zanedbať. Súčasný japonský premiér Abe Šinzó (安倍晋三, nar. 1954) má za sebou históriu revizionistických a pochybovačných vyjadrení ohľadom udalostí 2. svetovej vojny a viacero členov jeho vlády vrátane jeho samého je napojených na nacionalistické organizácie¹⁸⁰. Má za sebou tiež niekoľko návštev svätyne Jasukuni a jeho strana nepoľavuje vo svojich plánoch na revíziu ústavy, konkrétne problematického článku 9. Podľa neho sa Japonsko vzdáva práva viesť vojnu, riešenia medzinárodných konfliktov násilím a budovania vojenských zložiek. Vzhľadom na fakt, že revízia 9. článku tvorí jeden z hlavných cieľov japonských nacionalistov, ktorí ho považujú za zásah do základných práv štátu, a na podozrenia z napojenia členov vlády na niektoré z týchto skupín, možno tvrdenia o nacionalistických inklináciách Abeho vlády aspoň do určitej miery považovať za opodstatnené. Tiež je ale pravdou, že v krajine už ozbrojené oddiely existujú v podobe jednotiek sebaobrany a to na

¹⁷⁸ BLATT, Mitchell. Yushukan museum whitewashes wartime atrocities. In: *Shanghai Daily* [online]. 2014. [vid. 19. 06. 2017]. Dostupné z: <http://www.shanghaidaily.com/Opinion/foreign-perspectives/Yushukan-museum-whitewashes-wartime-atrocities/shdaily.shtml>.

¹⁷⁹ BENESCH, s. 237–239.

¹⁸⁰ NARUSAWA, Muneo. Abe Shinzo: Japan's New Prime Minister a Far-Right Denier of History. *The Asian-Pacific Journal. Japan Focus* [online]. January 2013, Vol. 11, No. 1, s. 1–12. [vid. 31. 05. 2017]. Dostupné z: <http://apjif.org/2013/11/1/Narusawa-Muneo/3879/article.html>.

úrovních letectva, námorníctva aj pozemných síl, a článok 9 teda možno dnes považovať skôr za symbolický. Jeho zrušenie by v tomto prípade predstavovalo iba formalitu, ktorá uľahčí účasť japonských jednotiek na akciách v zahraničí, ktorých sa Japonsko aj tak už viackrát zúčastnilo.

Zmena ústavy je tiež ospravedlňovaná potenciálnym nebezpečenstvom plynúcim z militarizmu kontinentálnej Číny a Severnej Kórey. Ďalší argument môže predstavovať hrozba medzinárodného islamského terorizmu, predovšetkým v podobe tzv. Islamského štátu, ktorého príslušníci už zavraždili niekoľko japonských občanov, najmä reportérov. Vyvstáva tiež strach z možných útokov počas nastávajúcich Olympijských hier v Tokiu. V tomto duchu vláda rozširuje aj zákony o kriminalite, čo vyvolalo vlnu kritiky zo strany odporcov, ktorí kritizovali nielen bleskové odsúhlasenie návrhu ale aj jeho jednotlivé súčasti, keďže podľa nich môžu byť zneužitú na sledovanie občanov a narušovanie osobných slobôd¹⁸¹. Snahy Abeho vlády o zmenu ústavy sú teda vo svetle jej konexií s nacionalistami a diskutabilného rozširovania protiteroristických zákonov sprevádzané aj obavami z návratu do totalitných 30. rokov. Vzhľadom na historické fakty o zneužití komplikovanej situácie na fašizáciu spoločnosti nielen v Japonsku sa tomuto strachu nemožno diviť, to či je ale skutočne oprávnený, ukáže až nasledujúce obdobie.

Samuraji a *bušidó* ako súčasť národnej histórie a tradícií stále predstavujú významný prvok japonského nacionalizmu. K ich odkazu sa nacionalisti môžu hlásiť buď priamym volaním po návrate starých zvykov alebo aj nepriamo podporou imperiálnej armády z 30. rokov. Keďže japonské vojsko z tohto obdobia sa priamo hlásilo k samurajským hodnotám, jeho podporou nacionalisti vyjadrujú obdiv aj voči samurajom a *bušidó*. Kvôli presadeniu svojich názorov sa opäť nevyhnutne dopúšťajú historického revizionizmu po vzore militarizmu obdobia Šówa. K idealizácii samurajov v rámci japonského nacionalizmu tak v opakujúcich sa cykloch založených na rovnakých princípoch upravovania histórie, idealizácie historických postáv a zjednodušovania *bušidó* dochádza aj naďalej.

¹⁸¹ OSAKI, Tomohiro. Conspiracy law ramrodded through Diet as opposition reckons with ruling camp tactics. In: *The Japan Times* [online]. 2017. [vid. 16. 06. 2017]. Dostupné z: <http://www.japantimes.co.jp/news/2017/06/15/national/politics-diplomacy/conspiracy-law-ramrodded-diet-opposition-reckons-ruling-camp-tactics/>.

Záver

Vojenská vrstva samurajov má v japonských dejinách špecifické miesto a je častým objektom idealizácie a mytologizácie najmä zo strany nacionalistických spoločností. Keďže tieto skupiny hlásajú extrémistické a antidemokratické myšlienky a volajú po návrate do obdobia fašistického Japonska, je dôležité na ich agendu upozorňovať a štúdiom histórie ju vyvrátiť.

Postavenie samurajov v spoločnosti sa počas histórie menilo. V závislosti od obdobia ich vrstva predstavovala otvorenú skupinu umožňujúcu vstup na základe vlastných schopností aj uzavretú skupinu s jasne stanovenými právomocami. Nepredstavovali homogénnu vrstvu, keďže medzi jej jednotlivými príslušníkmi existovali veľké majetkové, mocenské aj osobnostné rozdiely. Primárne ale boli vojenskou triedou, ktorá okrem ochrany krajiny ako jej pôvodnej úlohy svojou vlastnou aroganciou a túžbou po moci Japonsko voviedla do vírov občianskych vojen. Celé obyvateľstvo držali v podriadenosti a na spoločnosť uvalili prísne zákony vyžadujúce absolútnu lojalitu pod hrozbou smrti. Feudálny útlak ale viedol k ich rastúcej nepopularite medzi prostým ľuďom a spolu s ich konzervativizmom, neochotou prijať zmeny, a deliť sa o moc v konečnom dôsledku viedol k rozpusteniu celej vrstvy.

Vplyv samurajov sa ale odstrániť nepodarilo. Nielen, že sa väčšina z nich po zrušení feudalizmu úspešne začlenila do spoločnosti a riadila tak ďalší chod štátu, ale stále pretrvávala aj ich ideológia. Tá zažila postupné oživenie skrze idealistické smery, ktoré ju stavali do protikladu voči Západným myšlienkam a „cestu bojovníka“ prezentovali ako domáci ideál čistej japonskosti. Táto idealizácia počas 30. rokov 20. storočia prerástla do vládnej agendy, ktorá sa propagandou *bušidó* a samurajstva ako ideálov vernosti a sebaobetovania za vlasť snažila indoktrinovať občanov pre potreby dosiahnutia svojich militaristických cieľov. História bola zjednodušená, jej nepohodlné stránky boli ignorované. Problematické stránky samurajstva a *bušidó* boli prehliadané, samuraji boli groteskne prezentovaní ako morálny vzor pre celú spoločnosť. Vláda šírila ideologické texty o dejinných udalostiach velebiacich ojedinelé prípady sebaobetovania a absolútnej vernosti voči pánom. Bol tak šírený obraz o japonskej morálnej nadradenosti a výnimočnosti. Účinnosť tejto propagandy sa preukázala počas 2. svetovej vojny, kedy sa japonská armáda k porazeným nepriateľom správala s absolútnym dešpektom. Dochádzalo k masakrom civilistov a zajatcov, pričom tieto zločiny evokovali stredoveké praktiky vedenia vojny typické pre samurajov. Okrem brutality dochádzalo aj k prejavom

fanatizmu a to najmä ku koncu 2. svetovej vojny, kedy dochádzalo k veľkému počtu samovražedných útokov za účelom spôsobenia čo najväčších škôd nepriateľovi pod vplyvom propagandy, ktorou bola smrť za vlasť a cisára označovaná za samurajskú cnosť.

Porážka v 2. svetovej vojne a následná okupácia predstavovala iba krátkodobé utlmenie nacionalistických tendencií. Vplyv okupačného štábu v podobe prijatia novej mierovej ústavy a založenia vojenských základní, ktoré v krajine fungujú dodnes ale v konečnom dôsledku viedol k opätovnému vzostupu nacionalistických skupín, ktoré vplyv USA označujú za zásah do práv štátu a využívajú ho k svojej agende. Zároveň znovu hlásajú návrat k tradíciám *bušidó* a obnovenie vojenského potenciálu krajiny na spôsob 30. rokov, pričom v štýle militaristických čias ako vzory v tomto smere opätovne vyvstávajú samuraji. Nacionalisti taktiež spochybňujú japonské vojenské zločiny, vyzdvihujú imperiálnu armádu a svoj revizionizmus prezentujú aj v podobe učebných pomôcok, čím začínajú s indoktrináciou už od malých detí. Niektoré z týchto skupín sú navyše napojené na vládu premiéra Abeho, ktorý svojou rétorikou a návštevami nacionalistického centra vo svätyni Jasukuni sám do istej miery vyjadril podporu ich agende. Zároveň jeho vláda pokračuje vo svojich plánoch na revíziu mierovej ústavy z čias okupácie USA.

Japonský nacionalizmus sa teda pohybuje v opakujúcich sa cykloch hlásajúcich takmer identické myšlienky zložené z idealizácie samurajov, zjednodušovania *bušidó*, podpory militaristického zbrojenia a obnovenia aktívnej moci cisára. Hoci je v súčasnosti realizácia týchto tendencií na štátnej úrovni v štýle 30. rokov nepravdepodobná, pravdivé výsledky ukáže až budúci vývoj.

Resumé

The samurai were members of the warrior society class who had ruled in Japan for 700 years. Their strict laws and ideas of forced loyalty together with the bushidō code of honor became subject to the Imperial Japan militant propaganda during 1930s and World War II. The symbol of the samurai proposed by the government agenda had also led to the crimes committed by the Imperial Army whose members were inspired by the medieval fighting manners of the samurai. The samurai still remain part of the revisionist approach of the nationalist organizations in modern Japan. The way in which the samurai and their ideas were idealised and misused by the nationalists in the course of history is the main topic of this thesis.

Zoznam literatúry

Primárne zdroje

JAMAMOTO, Cunetomo. *Hagakure: Kniha samuraje*. Bratislava: CAD Press, 2013. ISBN 978-80-88969-62-4.

MIJAMOTO, Musaši. *Kniha piatich zvitkov*. Citadella, 2014. ISBN 978-80-89628-45-2.

NITOBÉ, Inazo. *Bushido: The Soul of Japan* [online]. Author's Edition. Revised and Enlarged. Tokyo: The Student Company, 1905. [vid. 29. 05. 2017]. Dostupné z: <https://archive.org/details/bushidosouljapa09nitogoog>.

Sekundárne zdroje

ARCHER, Joshua. Understanding Samurai Disloyalty. *New Voices: A Journal for Emerging Scholars of Japanese Studies in Australia and New Zealand* [online]. Volume 2, December, 2008, s. 80–102. ISSN 1833-5233. [vid. 10. 05. 2017]. Dostupné z doi: <http://dx.doi.org/10.21159/nv.02.05>.

BENESCH, Oleg. *Inventing the Way of the Samurai: Nationalism, Internationalism and Bushido in Modern Japan*. Oxford: Oxford University Press, 2014. ISBN 978-0-19-870662-5.

CUMMINS, Anthony. *Samurai and Ninja: The Real Story Behind the Japanese Warrior Myth that Shatters the Bushido Mystique*. North Claredon: Tuttle Publishing, 2015. ISBN: 978-4-8053-1334-3.

HÝSKOVÁ, Tereza. Úvod. In: Cunetomo JAMAMOTO, *Hagakure: Kniha samuraje*. Bratislava: CAD Press, 2013. s. 12–16. ISBN 978-80-88969-62-4.

ISHII, Susumu. The fall of the Kamakura bakufu. In: Kozo YAMAMURA, ed. *The Cambridge history of Japan, Volume 3: Medieval Japan*. New York: Cambridge University Press, 1990. s. 160–174. ISBN 978-0-521-22354-6.

KODET, Roman. *Války samurajů: Konflikty starého Japonska, 1156–1877*. Praha: Epoque, 2015. ISBN 978-80-7425-258-7.

LARGE, Stephen S. Substantiating the nation: terrorist trials as nationalist theatre in early Shōwa Japan. In: Sandra WILSON, ed. *Nation and Nationalism in Japan*. New York: RoutledgeCurzon, 2002. s. 55–68. ISBN 978-0-415-51533-7.

MAKI, John M. *Japanese Militarism* [online]. Alfred A. Knopf, 1945. [vid. 29. 05. 2017]. Dostupné z: <https://archive.org/details/japanesemilitari009208mbp>.

MASON, R. H. P. a J. G. CAIGER. *Dějiny Japonska*. Nové, přepracované vydání. Praha: Fighters Publications, 2007. ISBN 978-80-86977-13-3.

NAGAHARA, Keiji. The decline of the shoen system. In: Kozo YAMAMURA, ed. *The Cambridge history of Japan, Volume 3: Medieval Japan*. New York: Cambridge University Press, 1990. s. 260–300. ISBN 978-0-521-22354-6.

NARROWAY, Lisa. Symbols of State Ideology: The Samurai in Modern Japan. *New Voices: A Journal for Emerging Scholars of Japanese Studies in Australia and New Zealand* [online]. Volume 2, December, 2008, s. 63–79. ISSN 1833-5233. [vid. 10. 05. 2017]. Dostupné z doi: <http://dx.doi.org/10.21159/nv.02.04>.

NEWARK, Tim. *Rozhodující bitky dejín*. Praha 3: Ottovo nakladatelství, 2004. 109. ISBN: 80-7360-150-8.

OH, Ingyu and Douglas ISHIZAWA-GRBIC'. Forgiven the Culprits: Japanese Historical Revisionism in a Post-Cold War Context. *The International Journal of Peace Studies* [online]. Autumn/ Winter 2000, Vol. 5, No. 2. ISSN 1085-7494. [vid. 31. 05. 2017]. Dostupné z: http://www.gmu.edu/programs/icar/ijps/vol5_2/oh_grbi.htm.

OHNUKI-TIERNEY, Emiko. *Kamikaze, Cherry blossoms and Nationalisms: The Militarization of Aesthetics in Japanese History*. Chicago: The University of Chicago Press, 2002. ISBN 0-226-62091-5.

PAULOVÍČ, František. Světyňa Jasukuni – kontroverzné uctievanie mŕtvych. *Historická revue*, ročník XXIV, číslo 5, s. 70–71. ISSN 1335-6550.

RATTI, Oscar a Adele WESTBROOK. *Tajemství samurajů: Přehledný výklad o bojových uměních feudálního Japonska*. 3. vydání. Praha: Fighters Publications, 2005. ISBN 80-903079-9-X.

REISCHAUER, Edwin O. a Albert M. CRAIG. *Dějiny Japonska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001. ISBN 80-7106-391-6.

RUSSELL, Lord of Liverpool. *The Knights of Bushido: A Short History of Japanese War Crimes*. London: Greenhill Books, 2002. ISBN 1-85367-499-0.

SKŘIVAN, Aleš. *Cestou samurajů*. Praha: Mladá fronta, 1984. 23-054-84.

TAKEUCHI, Rizō. The rise of the warriors. In: Donald H. SHIVELY and William H. MCCULLOUGH, eds. *The Cambridge history of Japan, Volume 2: Heian Japan*. New York: Cambridge University Press, 1999. s. 644–653. ISBN 978-0-521-22353-9.

TIRALA, Martin. Doslov – Jošikawovova idealizace Mijamota Musašiho. In: Eidži JOŠIKAWA. *Musaši*. Praha: Nakladatelství BB/art. 2007. s. 929–931. ISBN 978-80-7381-019-1.

TURNBULL, Stephen. *Samurai: The World of the Warrior*. Oxford: Osprey Publishing, 2003. ISBN 1-84176-740-9.

VASILJEVOVÁ, Zdeňka. *Dějiny Japonska*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1986.

ZEMAN, Jakub. Předmluva. In: Cunetomo JAMAMOTO. *Hagakure: Kniha samuraje*. Bratislava: CAD Press, 2013. s. 7–11. ISBN 978-80-88969-62-4.

Elektronické zdroje

BLATT, Mitchell. Yushukan museum whitewashes wartime atrocities. In: *Shanghai Daily* [online]. 2014. [vid. 19. 06. 2017]. Dostupné z: <http://www.shanghaidaily.com/Opinion/foreign-perspectives/Yushukan-museum-whitewashes-wartime-atrocities/shdaily.shtml>.

CLURMAN, Harold. The Life and Death of Yukio Mishima. In: *The New York Times* [online]. 1974. [vid. 31. 05. 2017]. Dostupné z: <http://www.nytimes.com/books/98/10/25/specials/mishima-bios.html>.

GOLDENBERG, Suzanne. The truth about the Fukushima 'nuclear samurai'. In: *The Guardian* [online]. 2013. [vid. 31. 05. 2017]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2011/mar/21/nuclear-samurai-fukushima-japan-reactor>.

HARRIS, Johnny. Japan's rising right-wing nationalism [video]. *Vox* [online]. Youtube, 2017. [vid. 31. 05. 2017]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=IHJsoCAREsg>.

Hyakunin-giri Kyōsō. The Contest to Cut Down 100 People. [vid. 30. 05. 2017]. Dostupné z: <https://sites.google.com/site/renemalenfant/hyakuningirikyousou>.

MCCARTHY, Paul. Revealing the many masks of Mishima. In: *The Japan Times* [online]. 2013. [vid. 31. 05. 2017]. Dostupné z: <http://www.japantimes.co.jp/culture/2013/05/05/books/revealing-the-many-masks-of-mishima/>.

NARUSAWA, Muneo. Abe Shinzo: Japan's New Prime Minister a Far-Right Denier of History. *The Asian-Pacific Journal. Japan Focus* [online]. January 2013, Vol. 11, No. 1, s. 1–12. [vid. 31. 05. 2017]. Dostupné z: <http://apjjf.org/2013/11/1/Narusawa-Muneo/3879/article.html>.

ONISHI, Torimitsu. Shadow Shogun Steps Into Light, to Change Japan. In: *The New York Times* [online]. 2006. [vid. 16. 06. 2017]. Dostupné z: <http://www.nytimes.com/2006/02/11/world/asia/shadow-shogun-steps-into-light-to-change-japan.html>.

OSAKI, Tomohiro. Conspiracy law ramrodded through Diet as opposition reckons with ruling camp tactics. In: *The Japan Times* [online]. 2017. [vid. 16. 06. 2017]. Dostupné z: <http://www.japantimes.co.jp/news/2017/06/15/national/politics-diplomacy/conspiracy-law-ramrodded-diet-opposition-reckons-ruling-camp-tactics/>.

SINCLAIRE, Clive. Brief History of Modern Japanese Swords. A Western and Personal Perspective. *The Japanese Sword Index* [online]. Richard Stein, PhD, 1995. [vid. 31. 05. 2017]. Dostupné z: <https://www.japanesewordindex.com/history.htm>.

Toshiaki Mukai. In: *Trial International* [online]. 2010. Stránka naposledy edit. 25. 05. 2016. [vid. 30. 05. 2017]. Dostupné z: <https://trialinternational.org/latest-post/toshiaki-mukai/>.

The Samurai [radio]. In *Our Time* [online]. BBC Radio 4. 24. 12. 2009. [vid. 16. 06. 2017]. Dostupné z: <http://www.bbc.co.uk/programmes/b00pcm9f>.

The Yakuza's Ties to the Japanese Right Wing [video]. *Vice Japan* [online]. Vice. [vid. 31. 05. 2017]. Dostupné z: https://www.vice.com/en_ca/article/the-yakuzas-ties-to-the-japanese-right-wing-000.

UTAGAWA Kunimasa (歌川国政). Kresba s'atia násilníckych čínskych vojakov (*Bókó šinhei o zanshu suru zu* 暴行清兵ヲ斬首スル圖). 1894. [vid. 29. 05. 2017]. Dostupné z: <http://www.mfa.org/collections/object/illustration-of-the-decapitation-of-violent-chinese-soldiers-b%C3%B4k%C3%B4-shihei-o-zanshu-suru-zu-150034>.

WIDDERS, Robert. Humiliated, tortured or executed: The little-known story of the Irish POWs. In: *The Journal.ie* [online]. 2012. [vid. 30. 05. 2017]. Dostupné z: <http://www.thejournal.ie/readme/humiliated-tortured-or-executed-the-little-known-story-of-the-irish-pows-437455-May2012/>.